

TECHNICKÁ UNIVERZITA V LIBERCI
Fakulta přírodovědně-humanitní
a pedagogická

Vybrané sociálně patologické jevy u pubescentů a jejich prevence z pohledu pedagogů

Diplomová práce

Studijní program: N7508 – Sociální práce
Studijní obor: 6731T012 – Sociální práce
Autor práce: Zdeňka Stiborová
Vedoucí práce: PhDr. Jan Sochůrek, Ph.D.

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: Zdeňka Stiborová
Osobní číslo: P13000942
Studijní program: N7508 Sociální práce
Studijní obor: Sociální práce
Název tématu: Vybrané sociálně patologické jevy u pubescentů a jejich prevence z pohledu pedagogů
Zadávací katedra: Katedra sociálních studií a speciální pedagogiky

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

Cíl diplomové práce: Zjistit, jaké jsou postoje a zkušenosti učitelů gymnázií a učitelů 2. stupně základních škol s vybranými sociálně patologickými jevy. Specifikovat pojem pubescent dle vývojové psychologie. Dále také charakterizovat vybrané sociálně patologické jevy, které se u současných pubescentů vyskytují.

Požadavky: Formulace teoretických východisek, příprava průzkumu, sběr dat, interpretace a vyhodnocení dat, formulace závěrů.

Metody: Expertní výzkum, kvalitativní polostrukturované interview.

Rozsah grafických prací:

Rozsah pracovní zprávy:

Forma zpracování diplomové práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

FISHER, S.; ŠKODA, J., 2009. Sociální patologie. Analýza příčin a možnosti ovlivňování závažných sociálně patologických jevů. 1. vyd. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-2781-3.

JEDLIČKA, R. a kol., 2004. Děti a mládež v obtížných životních situacích. 1. vyd. Praha: Themis. ISBN 80-7312-038-0.

LANGMEIER, J.; KREJČÍŘOVÁ, D., 1998. Vývojová psychologie. 3. přeprac. a dopl. vyd. Praha: Grada. ISBN 80-7169-195-X.

MACEK, P., 2003. Adolescence. 2. upr. vyd. Praha: Portál. ISBN 80-7178-747-7.

MARHOUNOVÁ, J., 1995. Alkoholici, feťáci a gambleři. 1. vyd. Praha: Empatie. ISBN 80-901618-9-8.

MARHOUNOVÁ, J., 1996. Dospívání. 1. vyd. Praha: Empatia. ISBN 80-901618-7-1.

NEŠPOR, K., 2001. Vaše děti a návykové látky. 1. vyd. Praha: Portál. ISBN 80-7178-515-6.

POKORNÝ, V.; TELCOVÁ, J.; TOMKO, A., 2002. Patologické závislosti. 1. vyd. Brno: Ústav psychologického poradenství a diagnostiky. ISBN 80-86568-02-4.

PÖTHE, P., 1999. Dítě v ohrožení. 2. upr. vyd. Praha: G plus G. ISBN 80-86103-21-8.

SAK, P., 2000. Proměny české mládeže. 1. vyd. Praha: Petrklíč. ISBN 80-7229-042-8.

Vedoucí diplomové práce:

PhDr. Jan Sochůrek, Ph.D.

Katedra sociálních studií a speciální pedagogiky

Datum zadání diplomové práce: **23. dubna 2015**

Termín odevzdání diplomové práce: **29. dubna 2016**

doc. RNDr. Miroslav Brzezina, CSc.
děkan

L.S.

PaedDr. ICLic. Michal Podzimek, Th.D, Ph.D.
vedoucí katedry

V Liberci dne 23. dubna 2015

Prohlášení

Byla jsem seznámena s tím, že na mou diplomovou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb., o právu autorském, zejména § 60 – školní dílo.

Beru na vědomí, že Technická univerzita v Liberci (TUL) nezasahuje do mých autorských práv užitím mé diplomové práce pro vnitřní potřebu TUL.

Užiji-li diplomovou práci nebo poskytnu-li licenci k jejímu využití, jsem si vědoma povinnosti informovat o této skutečnosti TUL; v tomto případě má TUL právo ode mne požadovat úhradu nákladů, které vynaložila na vytvoření díla, až do jejich skutečné výše.

Diplomovou práci jsem vypracovala samostatně s použitím uvedené literatury a na základě konzultací s vedoucím mé diplomové práce a konzultantem.

Současně čestně prohlašuji, že tištěná verze práce se shoduje s elektronickou verzí, vloženou do IS STAG.

Datum:

Podpis:

Poděkování

Ráda bych poděkovala PhDr. Janu Sochůrkovi, PhD. za trpělivost, cenné rady a odborné vedení mé diplomové práce, a hlavně za to, že mě provázel celým mým studiem na TUL a stal se mým vzorem. Dále bych chtěla poděkovat rodině, za to, že mne po celou dobu studia podporovali, zejména mojí mamince a partnerovi.

V Liberci dne: 14. 4. 2016

Bc. Zdeňka Stiborová

Název diplomové práce: Vybrané sociálně patologické jevy u pubescentů a jejich prevence z pohledu pedagogů

Jméno a příjmení autora: Bc. Zdeňka Stiborová

Akademický rok odevzdání bakalářské práce: 2016

Vedoucí bakalářské práce: PhDr. Jan Sochůrek, PhD.

Anotace:

Diplomová práce se zabývala problematikou vybraných forem rizikového chování u žáků na 2. stupni základní školy a víceletém gymnáziu a vycházela ze současných postojů a zkušeností učitelů k těmto jevům. Cílem práce bylo popsat a charakterizovat stav výskytu rizikového chování u věkové kategorie pubescentů. Práci tvořily dvě stěžejní oblasti. V teoretické části byly pomocí zpracování odborných zdrojů a dostupné literatury definovány pojmy pubescent, postoje pubescentů, sociálně-patologické jevy. V závěru části byly specifikovány vybrané formy sociálně patologických jevů – šikana, alkoholismus, nikotinismus a netolismus. V poslední kapitole byla popsána prevence a opatření, ze kterých by současné školství mělo vycházet.

Ve druhé, empirické části diplomové práce bylo využito kvalitativního polostrukturovaného interview, tedy rozhovoru vlastní konstrukce. Pomocí rozhovoru byl zjišťován výskyt šikany, netolismu a zneužívání alkoholu a cigaret na druhém stupni základní školy a víceletém gymnáziu. Výsledky ukazovaly, že se mezi pubescenty nejvíce objevuje šikana, ale také zneužívání alkoholu a cigaret. Velkým fenoménem je v poslední době také nadužívání tabletů a chytrých telefonů ve škole, a to nejen mezi vyučovacími hodinami. Zmiňovaná zjištění vyústila v navrhovaná opatření prevence výskytu nebo alespoň zmírnění působení těchto jevů. Největším přínosem předložené diplomové práce bylo možné považovat zjištění, že na dané základní škole a víceletém gymnáziu jsou vybrané formy rizikového chování velmi významným problémem a je potřeba se tímto problémem zabývat.

Klíčová slova: generace, pubescent, hodnota, postoj, sociálně-patologický jev, šikana, alkohol, nikotinismus, netolismus, prevence.

Title of Thesis: Selected Sociopathological phenomena among teenagers and their prevention from the perspective of Teachers

Name and Surname: Bc. Zdeněk Stiborová

Academic year of submission of the thesis: 2016

Supervisor: PhDr. Jan Sochůrek, PhD.

Annotation:

This dissertation deals with the issue of selected forms of risky behavior among pupils in the second grade of elementary school and grammar school and was based on current attitudes and experiences of teachers for this phenomena. The aim of the study was to describe and characterize the status of occurrence of the risk behavior among adolescents. The work of two key areas. In the theoretical part the work processes professional resources and available literature the terms; pubescent, attitudes of adolescents, sociopathological phenomena. At the end of this part, the thesis specifies selected forms of socially pathological behavior - bullying, alcoholism, nicotine and internet addiction. And in the last chapter are described prevention measures which could be used in current education process.

In the second, practical part of the work, techniques of qualitative semistructured interviews, customized conversations were used. During the interviews problems such as bullying, internet addiction, abuse of alcohol and cigarettes among pupils of the secondary and grammar school were addressed. The results show that bullying, as well as abuse of alcohol and cigarettes were the most common occurrence among the teenage students. Another major phenomenon of the recent times is overuse of iPads and smartphones in the school and not only between class. The aforementioned findings resulted in proposed measures to prevent the occurrence or at least mitigate the effects of these phenomena.

The greatest benefit of this thesis can be considered its finding that the selected forms of risky behavior are very significant problem in this particular elementary and grammar school and there is an urgent need to address and deal with these issues.

Keywords: generation, pubescent, value, attitude, sociopathologicalphenomena, bullying, alcohol, nicotine, Internet addiction, prevention.

Obsah

Úvod.....	9
Teoretická část.....	11
1 Generace současných dospívajících	11
1.1 Pubescenti jako sociální kategorie.....	14
1.2 Hodnotová orientace pubescentů.....	15
2 Postoje a jejich charakteristika	16
2.1 Faktory ovlivňující utváření postojů.....	18
3 Sociálně-patologické jevy	20
3.1 Činitelé socializace aneb rizikové faktory	23
3.1.1 Rodina	23
3.1.2 Vrstevnické skupiny	24
3.1.3 Škola jako výchovná instituce.....	24
3.1.4 Média a jejich vliv na pubescenty	25
3.2 Příčiny vzniku sociálně-patologických jevů.....	26
4 Šikana jako varianta agresivního chování.....	27
4.1 Typy a projevy šikany	28
4.2 Vývojové fáze šikany	30
4.3 Typologie agresora a oběti	31
4.4 Varovné signály a místa šikany	33
5 Netomanie jako novodobý fenomén dospívajících	34
5.1 Znaký a příznaky netolismu	35
5.2 Rizika spojená s netolismem	36
6 Alkoholismus a nikotinismus	37
6.1 Definice a znaky závislosti	39
6.2 Specifika závislosti u pubescentů	40
6.2.1 Závislost na alkoholu	41
6.2.2 Závislost na tabáku.....	43
6.3 Statistiky k užívání alkoholu a cigaret.....	44
7 Prevence sociálně patologických jevů.....	47
7.1 Cíle a strategie prevence.....	48
Empirická část.....	50
8 Úvod k empirické části.....	50
8.1 Cíl výzkumu	50
8.2 Základní východiska.....	51
8.3 Metody tvorby a analýzy dat	51
8.3.1 Způsob zpracování dat	53
8.4 Popis a charakteristika výzkumného souboru	55
8.5 Etické principy výzkumu.....	57
8.5.1 Důvěryhodnost výzkumníka a střet zájmů	57
8.5.2 Souhlas s účastí ve výzkumu.....	57
8.5.3 Dobrovolnost účasti.....	58
8.5.4 Anonymita.....	58
8.6 Výzkumný problém a stanovení hypotéz	59
8.7 Vyhodnocení a interpretace výzkumného šetření.....	61
8.7.1 Vyhodnocení hypotéz.....	72
Závěr.....	74

Návrh opatření.....	77
Seznam použitých informačních zdrojů	79
Seznam příloh.....	83

Úvod

Téma „Vybrané sociálně patologické jevy u pubescentů a jejich prevence z pohledu pedagogů“ jsem si zvolila, protože se dlouhodobě zvyšuje výskyt sociálně patologických jevů mezi mládeží a jeho frekvence se velmi rozrůstá. Zároveň ale základní školy řeší víceméně pouze prevencizneužívání drog než prevenci jiných sociálně patologických jevů jako jsou například šikana nebo alkoholismus. Přičemž alkohol a nikotinismus, stejně jako další patologické jevy jsou pro děti a mladistvé mnohem více nebezpečné než pro dospělé. Například už samotné občasné užívání alkoholu zvyšuje riziko onemocnění nebo pozdější přechod na jiné tvrdší drogy. V současné době je užívání alkoholu a cigaret velmi atraktivní, protože je to zakázané a hlavním důvodem proč dnešní mládež pije je jen to, že se nudí a nemají jiné využití svého volného času. Dnes je však velmi populární, že outsiderem není ten, kdo pije, ale ten kdo abstinuje. Konflikt se společností tedy nemá ten, kdo pije, ale ten kdo nechce pít.

Stejně tak šikana se na základních školách objevuje mnohem častěji než dříve. Bohužel neexistuje žádný jednotný univerzálně použitelný prostředek, jak šikanu na základních školách odstranit. O velké většině šikanování se bohužel ani neví, drtivá část případů zůstává skrytá i navzdory tomu, že lehčí formy a počáteční fáze šikany postihují velkou část současných pubescentů. Každá škola, každá třída, každý případ šikany vyžaduje zcela odlišný postup. Každá oběť i každý agresor vyžaduje jedinečný přístup, protože se jedná o jedinečné bytosti, které reagují odlišně.

Bezpečně rozumět něčemu tak složitému, jako je naše lidské jednání, nás nutí podívat se do historie a položit si otázku, jak se liší dnešní způsob života od toho, jak žili naši předkové, jaký měli vztah k násilí, alkoholu a jiným drogám a jak těmto jevům zabraňovali. K poslání školy a rodiny patří snaha napomoci dětem a mladým lidem nahlédnout, že jak civilizační pokrok, tak rozvoj každého jedince se neděje nijak snadno, bezpracovně a bezbolestně.

Cílem předložené diplomové práce je zmapovat problematiku vybraných sociálně patologických jevů mezi pubescenty a dále také pomocí expertního výzkumu zjistit, jaké jsou postoje a zkušenosti současných pedagogů na 2. stupni základních škol a víceletých gymnázií s těmito jevy.

Práce je rozdělena na část teoretickou a empirickou. V jednotlivých kapitolách části teoretické jsou popsány základní pojmy a teoretická východiska. Jsou zde definovány pojmy generace, pubescenti, sociálně-patologické jevy, alkoholismus, nikotinismus, šikana a netolismus.

Diplomová práce vychází z hlavního předpokladu, že pedagogové na výběrových školách jako je gymnázium mají menší zkušenosti se zneužíváním alkoholu a cigaret mezi pubescenty, stejně tak tito pedagogové zaznamenávají i nižší výskyt šikany oproti pedagogům na základních školách. Pro ověření předpokladů byla pro předloženou diplomovou práci zvolena metoda polo strukturovaného interview. Veškeré získané informace jsou z důvodu ochrany dat anonymní a zároveň je respektováno přání obou ředitelk škol a pedagogů, aby nebylo uvedeno jejich jméno. V empirické části je pak popsán postup při výzkumu, zvolená metoda, výzkumný vzorek, sběr a zpracování dat, analýza dat a výstup z výzkumu. V závěru jsou shrnuty výsledky výzkumného šetření.

Smyslem a účelem předkládané diplomové práce je navrhnout opatření či doporučení pro rodiče a základní školy či víceletá gymnázia, jak zajistit prevenci, aby výskyt vybraných sociálně patologických jevů neměl tendenci k narůstání, ba naopak ke snižování výskytu. Práce má převážně přehledový charakter a vychází hlavně z odborné literatury.

Teoretická část

*„Nad zlato dražší klenot je dítě, ale nad sklo křehčí.
Snadno se mu může ublížit a škoda odtud nesmírná.“*

J. A. Komenský

1 Generace současných dospívajících

Pojem generace můžeme chápat v několika významech. Jak uvádí Sak (2000, s. 245), nejznámější je pojem generace v demografickém významu a tak je nejčastěji používán v každodenní komunikaci. V demografii se pojem generace vztahuje k reprodukci lidského rodu. V tomto smyslu pak hovoříme o generaci prarodičů, rodičů a dětí. Věkový rozdíl mezi generacemi chápeme jako dobu potřebnou k biologickému vývoji od narození po zahájení reprodukce. V současné společnosti se jedná zhruba o dvacet let. Pokud mluvíme o pojmu generace v oblasti sociologie, potom jsou to „velké sociální skupiny, které spojují určité znaky, především sociálního charakteru“ (Sak, Kolerášová-Saková, 2000, s. 42).

Proces vývoje od stádia bezmocného novorozence až po osobnost, která si sama uvědomuje sebe samu a orientuje se ve své kultuře, označujeme jako socializaci. Socializace vytváří spojení mezi jednotlivými generacemi. Pojem generace můžeme v tomto smyslu chápat jako proces, kdy se z jedné věkové skupiny stává sociální skupina. Například to může být skupina, kdy jsou lidé spjati dobově podmíněným stylem myšlení a chování. Tato skupina prožívá velkou část své socializace ve stejných historických a kulturních podmínkách (Giddens, 1999, s. 39). S ohledem na to, že se prodlužuje průměrná délka lidského života, prodlužuje se i délka trvání jedné generace. Poprvé v historii se dnes potkávají čtyři různé generace. Ty však dosud nemají ujasněné vzájemné role. „Staří lidé se cítí ohroženi dobou, ve které žijí, a upozorňují na nevhodné společenské klima a výchovné vzory pro mladší generace“ (Sak, 2000, s. 13). Pro účely této práce bude dále vymezena generace pubescentů.

Pojem dospívající nebo také adolescent jsou v dnešní moderní společnosti často známé jako mezinárodní termín teenager. Termín adolescent je odvozen do latinského slova *adolescere*, což znamená dorůstat nebo dospívat (Macek, 2003,

s. 9). Dospívání neboli adolescenci chápeme jako přechodnou dobu mezi dětstvím a dospělostí. Zahrnuje jednu celou dekádu života přibližně od 10. do 20. roku života. V tomto období dochází ke komplexní proměně osobnosti ve všech oblastech – psychické, somatické a sociální. Většina změn je podmíněna primárně biologicky, ale pokaždé je ve velké míře ovlivňují psychické i sociální faktory. „Je to období hledání a přehodnocování, v němž má jedinec zvládnout vlastní proměnu, dosáhnout přijatelného sociálního postavení a vytvořit si subjektivně uspokojivou, zralejší formu identity“ (Vágnerová, 2005, s. 321).

Z pohledu různých teorií je dospívání chápáno odlišně, protože se jednotlivé teorie vždy zaměřují na určitou oblast. Vágnerová (2005, s. 232-233) uvádí tři nejdůležitější teorie:

- Psychoanalýza: tato teorie zdůrazňovala význam pohlavního dozrávání a nastupující sexuální aktivitu. Freud označil období dospívání jako genitální fázi. V této fázi dochází k oživení sexuálního pudu, avšak na jiné úrovni. Objektem sexuálního uspokojení už není jeden z rodičů, ale dospívající si hledá náhradní objekt – dívku či chlapce. V této fázi je tedy překonána závislost na rodičích.
- Psychosociální teorie: posuzují dospívání mezi psychickým vyrovnáním se dospívajícího samo se sebou a sociálními podmínkami, které ho mohou negativně i pozitivně ovlivňovat. Období dospívání je dle Eriksonova modelu charakteristické hledáním vlastní identity, bojem s nejistotou a pochybnostem o sobě samém. V této teorii je důležité, zda převládne pozitivní sebejistota.
- Teorie sociálního učení. Teorie, které si kladou za důraz v období dospívání využít možnosti, schopnosti a dovednosti, které jsou právě v dospívání nejvíce důležité.

Vágnerová (2005, s. 232) rozděluje období dospívání do dvou fází: raná adolescence, označovaná jako pubescence a pozdní adolescence. Období pubescence je časově lokalizováno přibližně mezi 11. – 15. rokem. V tomto období je nejvýraznější změnou pohlavní dospívání, tedy puberta. V rámci dospívání se mění i způsob myšlení. Pubescent se začíná osamostatňovat z vázanosti na rodiče a značný vliv mají vrstevníci. Pro toto období jsou významné vztahy přátelství a experimentování s prvními láskami. Pubescence je

období prvních lásek a začínají zkušenosti s prvními vztahy. Zároveň dochází ke změně uvažování, která ovlivňuje postoj k základním psychickým potřebám. Jedná se o potřebu jistoty, seberealizace a potřebu otevřené budoucnosti. Pubescent mění svůj pohled na svět, což vede k posílení poznávacího egocentrismu. Dospívající bývají velmi často kritičtí a mají sklon polemizovat, zároveň ale podléhají klamu, že pouze jejich úvahy jsou výjimečné. Jsou schopni pochopit obecnější pravidla, avšak výjimky a kompromisy odmítají a jsou pro ně rušivé. Navenek reagují větší impulzivitou a nedostatkem sebeovládání, protože je u nich typická nechuť projevovat city navenek. Velmi často podléhají radikalismu, jehož projevem je tendence dospívajících reagovat zkratkovitými generalizacemi. Na konci období raného dospívání se emoční prožívání stabilizuje. Obvykle dívky dospívají dříve než chlapci, zároveň jsou u dívek i nápadnější sekundární pohlavní znaky, zatímco u chlapců je významný růst a rozvoj svalů. Dospívající vidí ve zpomalení a rozdílech tělesného růstu problém, a mají pochybnosti o svém zjevu, tento pocit však mívají i ti, co bývají hodně atraktivní. Svou identitu si vytváří vlastní úpravou svého zevnějšku a nápadným oblečením.

Jeden z našich předních psychologů Langmeier (1998, s. 138) popisuje dospívání jako poslední fázi přechodu od dětství do dospělosti. Celé období dospívání pak člení na období pubescence, které zahrnuje fázi prepuberty a vlastní puberty, teprve potom následujeme fáze adolescence. Podle Langmeiera a Krejčířové (1998, s. 138) lze dospívání „vymezit jako životní úsek ohraničený na jedné straně prvními známkami pohlavního zrání a na druhé straně dovršením plné pohlavní zralosti a dokončením tělesného růstu“. Tělesné, psychické a sociální změny probíhají do jisté míry souběžně ale nezávisle. V období pubescence dochází k procesu hledání vlastní smysluplné totožnosti a s dosažením pocitu vlastní identity. Stále větší význam u dospívajících nabývá také oblast výběru vlastního povolání a volby zájmových aktivit. U mnoha dospívajících roste zájem o sport a z nových aktivit získávají kladné sebehodnocení.

Langmeier a Krejčířová (1998, s. 156) připisují v období dospívání velký význam novému sociálnímu zařazení jedince, který přichází na nový způsob myšlení. Toto myšlení s sebou nese následky jako je pesimismus, kritičnost a nespokojenost dospívajícího. Pokud má dospívající řešit nějaký problém, nespokojí se s jedním řešením, ale uvažuje i o jiných alternativách řešení

problému. Rovněž jsou pubescenti schopni vytvářet domněnky, které nejsou opřeny o reálnou skutečnost a jsou pouze možné. Vývoj vnímání, především vizuálního, dosahuje maxima a představitivost už bývá méně živá. Vývoj řeči není až tak nápadný, ale výrazně roste slovní zásoba a dospívající dokáží skládat složité větné vazby. Jsou schopni účinněji se učit na základě logických operací. Nejvýznamnějším znakem dospívání je emancipace od rodiny. Dospívající si hledá nový způsob jak být samostatný, zároveň ale chce, aby jeho vztah k rodičům zůstal pozitivní. Těm, kterým se nepodaří, uvolnit ze závislosti na rodičích můžou později vznikat problémy jako je například nenávist a pohrdání vlastními rodiči (Langmeier, Krejčířová, 1998, s. 144).

1.1 Pubescenti jako sociální kategorie

Pojem mládež je vysvětlován a označován jako velká sociální skupina lidí se specifickou úlohou v naší společnosti. Autoři (např. Vágnerová, Langmeier, Krejčířová) do této skupiny zařazují jedince v období ve věku od ukončování základní školní docházky do věku ukončení sociální zralosti a získání plnohodnotného občanského statutu. Status teenagera převzatý ze západní společnosti nabývá zvláštního charakteru díky všeobecným rozšířením práv dospívajících. Dospívající se snaží jednat jako dospělý, ale v očích zákona zůstává pořád dítětem či mladistvým (Giddens, 1999, s. 55). V naší společnosti neexistuje samostatné období dospívání. Jestliže chceme charakterizovat dnešní pubescenty, musíme je vnímat v dimenzích této doby a společenských poměrů, v nichž tato generace dozrává (Kraus, 1999, s. 10). Marhounová (1996, s. 19) zdůrazňuje, že „průběh dospívání nezávisí jen na tělesných a psychických změnách provázejících zrání a na širším sociálním poli vyplývajícím z kulturních tradic. Neobyčejně významný podíl na projevech chování v tomto období mají i vlastnosti osobnosti dospívajícího a charakter výchovy v rodině.

Celkově se mládež vyznačuje určitými osobnostními rysy, jako jsou zvýšená míra kritičnosti, touha po samostatnosti, svobodě myšlení a jednání, mění se vztah k autoritě, touha po romantice, citovost, zranitelnost a impulsivnost (Semrád, Juráčková, Šíma, 2007).

Dnešní dospívající se mimo jiné také vyznačují výjimečnou mluvou, extravagantním účesem či odíváním, ale i hudbou, kterou poslouchají. To všechno posiluje jejich jedinečnost a rozdílnost ve vztahu k dospělým a na druhé straně pocit sounáležitosti k vrstevníkům. Macek uvádí (2003, s. 50), že mnoho slov mladých dospívajících jsou zkratkami jejich běžného chování a jejich zkušenostmi. Zvláště při vyjadřování postojů k ostatním mají tendenci používat některé specifické výrazy, které vnímají se svými vrstevníky stejně. Svě zkušenosti považují často za jedinečné, a proto se jim běžné vyjadřování zdá příliš formální. Jak dále Macek píše, „užívání slangu a specifických výrazů je kritériem pro získání statusu a prestiže ve vrstevnické skupině“. Jejich specifický slovník vyjadřuje určitou hodnotovou orientaci a jeho využívání se stává důležitou pro hodnocení vztahů, chování, ale i konkrétních situací“ (Macek, 2003, s. 51).

1.2 Hodnotová orientace pubescentů

Prostřednictvím mládeže dochází k vývoji hodnotového systému společnosti. Podle Saka (2000, s. 21), „mládež vnáší do společnosti inovace a např. dnešní generace mládeže byla subjektem computerizace společnosti“.

Obecně sociální pole mládeže proměňuje pokles mezilidských vztahů s intimními vazbami. Ve vztazích dochází k určité formalizaci a odcizení. Do komunikace jedince s druhým člověkem se stále více vkládá technické médium. I mentální pole současného dítěte a mladého člověka nejvýrazněji ovlivňují média, nejvíce osobní počítač, telefon a televize (Sak, 1999, s. 22).

K vývoji hodnotového systému společnosti dochází právě prostřednictvím dospívajících, kteří vnáší do naší společnosti inovace. Hodnoty se vytvářejí a mění v průběhu celého života jedince. Některé hodnoty se stávají důležitějšími, jiné zase na své důležitosti ztrácí. Morální hodnoty u pubescentů se vytvářejí pod vlivem různých faktorů. V období dětství a dospívání si hodnoty osvojujeme od rodičů, později kdy začínáme navštěvovat školu od učitelů a v neposlední řadě mají na utváření hodnot významný vliv vrstevnické skupiny a přátelé. V současné době zároveň narůstá vliv na utváření hodnot prostřednictvím sdělovacích prostředků, protože právě ta by nám měla přinášet hodnoty, které společnost

považuje za důležité. A právě tím ovlivňují i chování současných pubescentů a jejich skupin (Sak, 2000, s. 22).

V období dospívání se mění i vztahy s lidmi. Dospívající uznávají více hodnoty svých vrstevnických skupin než hodnoty převzaté od rodičů, což vyvolává velké konflikty. Hodnocení pubescentů se mění hlavně vzhledem k rozvoji rozumových schopností. Pubescent odmítá podřízenou roli a nastává nekonečná polemika s názory autorit nebo rodičů. Tato polemika s rodiči dospívající uspokojuje, protože jim potvrzuje hodnotu jejich vlastních schopností. Zároveň ale hodnota jedné skupiny nebývá vždy hodnotou druhé vrstevnické skupiny a požadavky dospělých nejsou vnímány jako důležité pro dospívající. Ne všechny hodnoty vrstevnických skupin bývají morálně žádoucí, například pokud se v jedné skupině uznává opisování v a ve druhé vrstevnické skupině má někdo domácí úkoly připravené z domova, bývá první vrstevnickou skupinou zesměšňován a označován za „šprta“. U dnešních dospívajících se vytrácí snaha a ustupuje také aktivita (Vágnerová, 2000, s. 346).

Vrstevnická skupina, která vyznává určité hodnoty, konkrétní postoje a formuluje určité názory, je pro dospívající jakousi náhražkou nerozvinutých vlastních postojů a názorů. Problém nastává tehdy, když postoje a chování v rámci skupiny ohrožují samotné členy na zdraví nebo psychickém vývoji. Odolání tlaku této skupiny vrstevníků je pak mnohem těžší než se zdá. Pokud si tuto tendenci jedinec uvědomí, dostává se do rozporu se skupinou. Ta ho pak pod hrozbou vyloučení nutí sdílet hodnoty a formy chování, jenže každý dospívající chlapec nebo dívka touží někam patřit. Tato potřeba je součástí hledání nezávislé identity, vlastního místa a postavení ve světě (Pöthe, 1999, s. 149).

2 Postoje a jejich charakteristika

Často hovoříme o vlastních a cizích postojích. Mnoho autorů se pokoušelo definovat pojem postoje. Hayesová (2011, s. 95) předkládá definici postojů jako naučené predispozice k celkově příznivé nebo nepříznivé reakci na daný objekt, osobu nebo událost. Tato definice popisuje tři typy postojů: za prvé, že jsou naučené, a za třetí, že se týkají příznivých nebo nepříznivých reakcí. Velká část postojů je již součástí naší sociální výbavy, kterou přebíráme v období dospívání

od rodiny nebo referenční skupiny. Míra sociálního ovlivnění při vytváření postojů není tedy zanedbatelná. Jedinci, kteří jsou submisivní, mají postoje především převzaté ze sociálního okolí od referenčních skupin. Je těžké vycházet z předpokladu, že jedinec si utváří postoje bez společenského vlivu a naopak, že jedincův postoj je převzat bez jakékoliv účasti na jeho tvorbě (Sak, 2000, s. 42).

Podobně je vysvětlována i definice, kterou předložili Krech, Crutchfeld a Ballachey v roce 1962: „Postoje jsou stabilní systémy pozitivního nebo negativního hodnocení, emočních pocitů a technik jednání týkajících se sociálních cílů“ (Krech, Crutchfield, Ballachey in Hayesová, 2011, s. 95).

Další definice pojmu postoj zase zdůrazňuje, že nás postoje připravují na určitou činnost a způsobují, že se častěji chováme určitým, připraveným způsobem. Postoje se podobají mentálnímu nastavení jedince, ale navíc v sobě obsahují i důležitou hodnotovou složku. Postoje jsou jakési predispozice k reakci, které se od jiných stavů připravenosti liší hodnotícím charakterem reakce (Hayesová, 2011, s. 95).

Podle Saka (2000, s. 41) „jsou postoje společenské a politické postoje navazují na hodnotovou orientaci a světový názor jedince. Míra obecnosti, stability a hloubky zvnitřnění se u postojů výrazně liší. Postoje jsou zaujímány k podstatným problémům života společnosti a jedince, ale i k maličkostem dne.“ V odborné literatuře se u postojů obvykle uvádějí tři složky. Emotivní složka – postoj je u člověka spojen s určitými emocemi a silou těchto emocí. Druhou složkou je složka konativní – tendence jedince na základě postoje určitým způsobem jednat a třetí složka je nazývána kognitivní – postoj v sobě implicitně obsahuje poznání předmětu postoje.

Fontana (1997, s. 223) uvádí, že postoje mohou být jak vědomé tak nevědomé, přičemž tyto dvě složky si mohou někdy vzájemně rozporovat. Podle tohoto vymezení můžeme uvést jako příklad, když dospívající chová nepřátelské, negativní postoje k seniorům, ale vědomě se k tomu nehlásí, protože v něm tyto postoje vyvolávají pocity viny, protože má doma babičku, kterou má vlastně rád. Tyto postoje jsou pak vytěsněny do nevědomí.

Postoje plní také řadu psychologických funkcí. Z tohoto pohledu můžeme podle Fontany (1997, s. 224) rozlišovat postoje instrumentální, které jsou vyvolávané našim přáním, aby věci byly uspořádány tak, jak to vyhovuje našim potřebám, postoje sloužící poznání, které jsou řízené naší potřebou porozumět

světu a svému životu, postoje vyjadřující hodnoty tedy spjaté s naším mravním přesvědčením a sebepojetím a postoje sociálně přizpůsobivé, které vytváříme naším přáním cítit se součástí společensko – politické či jiné skupiny.

V současné době se s pojmem „postoj“ setkáváme nejen v psychologii, ale v i v celé řadě dalších vědních oborů. Příčiny je možné hledat v explanační síle tohoto pojmu při vysvětlování příčin jednání jedince i sociálních skupin. Vychází se tu z předpokladu fungování kauzálního vztahu – tj. že poznání postojů umožňuje zformulovat víceméně platné předpoklady o směrech budoucího jednání (Výrost, Slaměník. 1997, s. 237)

Postoje se konstituují během života při konfrontaci se sebou samým a prostředím. Při tom podstatnou roli hraje učení a to jak procesy klasického a operantního podmiňování, tak i učení na modelu. Na vzniku postojů se mohou podílet i potlačené konflikty a kognitivní procesy. Vůči změnám jsou postoje relativně rezistentní, jak je vidět například na předsudcích. Jedná se zde o velmi rychlé zaujímání hodnotících postojů s nedostatečně širokou základnou zkušeností. Předsudky nám brání ve správném hodnocení lidí, objektů i situací a vedou pak k závažným důsledkům, jak dokazují například rasové konflikty (Fürst, 1997, s. 223).

2.1 Faktory ovlivňující utváření postojů

O tom, jak se postoje vyvíjejí existuje mnoho teorií. Některé teorie tvrdí, že postoje získáváme v průběhu běžného sociálního života, částečně z rodiny, kde vyrůstáme a částečně od lidí, s nimiž se stýkáme. Postoje a zároveň i hodnoty mají rozmanitý původ a to jak v tradicích, kulturních zvyklostech, společenských normách, přesvědčení, ale i v mediích, mezilidských vztazích a osobnostních rysech. Už v rodině nám rodiče postoje a hodnoty předávají výchovou a psychologickými prostředky. Přenos postojů a hodnot se však neodehrává pouze doma. Dospívající se také ocitají v sociálním, kulturním nebo morálním prostředí, které je opakem rodinných zásad. Pak se stávají pozorovateli, účastníky a někdy i oběťmi násilí a zkaženosti.

Zkoumat přenos postojů, hodnot a ideálů z jedné generace na druhou je velmi obtížné. Tento proces ovlivňují různé proměnné, které narušují pokusy

o jeho analýzu. Výchova dětí k postojům a hodnotám není však jednoduchým úkolem. Dochází při ní k mnoha prohrám, už jen díky působení médií. Rodiče, ale i učitelé a vychovatelé by přesto měli dětem dále pomáhat při formování kvalitního charakteru, protože právě ten, poskytne dětem morální odvahu odolat škodlivým vlivům některých médií (Melgossa, Posse, s. 173, 2003).

U dětí a mládeže, jejichž postoje se teprve utvářejí, může být vzdělávací proces ve škole velmi účinný při vyvolávání instrumentálních postojů a postojů sloužících poznání. Postoje vyjadřující hodnoty a postoje sociálně – přizpůsobivé však lze ovlivňovat mnohem obtížněji, protože jsou více založeny na proměnných působících v rodině, z níž dítě pochází. Zdrojem negativních vlivů, hodnot a postojů, jsou tedy většinou lidé z nejužšího okruhu lidí, kteří se kolem mládeže pohybují (Fontana, 1997, s. 224).

Rovněž škola má na utváření postojů značný význam. Začlenění dítěte do lidského společenství postupuje výrazně vstupem do školy. Významnými osobami, podle nichž se dítě učí modelovat své vlastní způsoby chování nejsou už jen rodiče, ale přistupují k nim stále více učitelé a spolužáci. V naší společnosti se zdá, že škola je pověřena hlavně předáváním poznatků, vědomostí, či dovedností, které jsou užitečné pro život. Ale stejně tak můžeme říci, že škola slouží jako nástroj sociální integrace. Škola jako prostor interakce, setkávání a sociálního styku má značný vliv na utváření postojů k druhým lidem. Vliv školy je v oblasti sociální percepce a utváření postojů k druhému rovnocenný. V některých životních obdobích jako je například dospívání má dokonce větší než vliv rodičů. Školy by měly klást důraz na slušné chování k ostatním lidem, sebeovládání, nenásilí, ale i na etiku a morálku. To však může být velký problém, pokud se tyto hodnoty liší od hodnot předávaných dítěti v rodinném prostředí (Havlík, Kořa, 2002, s. 137).

Není náhodou, že lidé se učí hodnotám a postojům stejným způsobem. Dospívající zjistí metodou pokusů a omylů, že mezi životem založeným na hodnotách, postojích a pocitech štěstí existuje vzájemná souvislost. Selhání a nepříjemné pocity ze špatného chování je mohou přivést k poznání žádoucích hodnot a postojů a naučí je čestnému přístupu k životu. „Podstatné tedy je, učit děti a dospívající uznávat základní morální hodnoty a předat jim takové postoje, jaké jsou žádoucí, tak aby jim tato výchova sjednotila hodnoty, postoje a principy způsobem, jež posiluje jistotu, klid a sebevědomí mladého člověka.

Dospívající se pak stane jedincem, jehož činy se budou zakládat na solidaritě a úctě k druhým. Výchova by měla zahrnovat biologické, psychické, materiální, intelektuální, ekonomické, sociální, etické a duchovní hodnoty, které pak představují jakousi osobní „příručku“ člověka, v níž nachází své ideály dokonalosti, uspokojení a sebeuplatnění. (Eyre, 2007, s. 8).

3 Sociálně-patologické jevy

„V posledních letech můžeme zaznamenat značný nárůst jevů, které označujeme jako sociálně patologické. Jedná se o variabilní škálu jevů, které vnímáme jako nechtěné, nežádoucí nebo až nepřijatelné. Každý takový jev má svoji míru společenské nebezpečnosti“ (Fisher, Škoda, 2009, s. 13).

Vymezením termínu sociální patologie se zabývá mnoho autorů. Samotný termín je spojen s prací Herberta Spencera, zastánce tzv. organistického proudu, jehož koncepce se vyznačuje důrazem na podobnost rysů lidské společnosti biologického organismu. Herbert Spencer hledal souvislost mezi patologií a patologií jako nemocí společnosti. V současné době je termín sociální patologie někdy nahrazován pojmem sociální deviace nebo dezorganizace. Sociální patologie se ale od pojmu sociální deviace liší, protože jevy, které jsou označovány za deviantní, nemusí být vždy patologické. Proto je potřeba oba termíny rozlišovat (Fisher, Škoda, 2009, s. 14). Mühlpachr (2000, s. 5) vysvětluje pojem deviace jako nepřizpůsobení se určité normě nebo souboru norem, které jsou většinou společností nebo komunitou akceptovány. Z této obecně platné definice vychází řada sociologických teorií. Naopak termín sociální patologie je označení pro veškeré nezdravé, abnormální, nežádoucí jevy. Na studiu těchto jevů se podílí řada vědních disciplín, např. sociologie, psychologie, medicína. Tyto disciplíny se zabývají studiem a rozbořením příčin a faktorů, které vedly ke vzniku konkrétních patologických jevů. Dále se také zabývají analýzou zdrojů a příčin, které umožňují jevům jejich existenci ve společnosti. Stanovují a aplikují preventivní a korektivní doporučení a postupy, jejich společným cílem je eliminace sociálně patologických jevů. Sociální patologie se tedy zabývá zákonitostmi takových projevů chování, které společnost hodnotí jako nežádoucí

a nebezpečné, protože porušují sociální, morální a právní normy dané společností. (Fisher, Škoda, 2009, s. 14-15).

Mühlpachr (2000, s. 7) popisuje sociální patologii jako shrnující pojem pro nezdravé, nežádoucí, nenormální, negativně sankcionované formy chování. Pro vysvětlení deviantního chování existuje mnoho přístupů, některé teorie se soustředí na proces socializace nebo se zaměřují na celý sociální kontext, ve kterém dochází ke vzniku deviací. Stanovení, co je patologické se odvíjí od norem akceptovaných danou společností. Otázka co je a není normální, byla diskutována mezi 1. a 2. světovou válkou v Německu, kdy se v rámci nauky o konstituci vydělilo několik rozdílných koncepcí normálnosti, které jsou aktuální i dnes, protože každá z těchto koncepcí obsahuje některé racionální prvky z celkového problému.

V základní rovině rozlišuje Mühlpachr tři skupiny teorií deviací:

- Biologické teorie deviace – jedná se o nejstarší teorie deviace. Tyto teorie se zabývají studiem kriminálního chování a analýzou zločinu, který je podle vědců páčán determinovanými jednicí. V těchto teoriích je nejznámější italská pozitivistická škola s jejím zakladatelem Cesare Lombrosou, který se věnoval identifikaci zločinných typů a objevení sil, které tyto typy produkují.
- Psychologické teorie deviace – obdobně jako teorie biologické, i tyto teorie považují za úchylku a devianty za nositele jisté abnormality. Z hlediska psychopatologie považují úchylku za nemoc a abnormalita je něco, co je potřeba léčit a kontrolovat. V těchto teoriích zaznamenala největší ohlas etiketizační teorie, v níž je určité chování nálepkováno jako deviantní, v jedné společnosti může být sankcionováno a ve druhé nikoliv Mühlpachr (2000, s. 8-11).
- Sociologické teorie – touto teorií se podrobně zabývají autoři Fisher, Škoda (2009, s. 34), kteří se domnívají, že vzhledem ke značné variabilitě skladby naší současné společnosti, se jedná o problém existence různých skupin a kultur, které můžeme ve společnosti pozorovat. Tyto přístupy se při zkoumání společensky nežádoucího chování zaměřují na jeho souvislost v celém kontextu společnosti. V těchto teoriích je nejznámější teorie anomie, která pojednává o nedostatečné sociální regulaci, stavu tzv. beznormnost, kdy

přestávají platit veškerá pravidla a normy. Za zakladatele je považován E. Durkheim, dalším významným představitelem je americký sociolog a kriminolog R. K. Merton.

Základní teorie vychází již z předpokladu, že ve společnosti se objevují nedostatky, které společnost nebo konkrétního jedince postihují. Proto je potřeba hledat prostředky, které tyto nedostatky odstraní. V současné době se tedy zaměřuje pozornost na analýzu příčin vzniku patologického chování, jeho terapii a samozřejmě v neposlední řadě jeho prevenci. Systém prevence by měl navazovat na výsledky empiricky založených výzkumů, které reagují na sociokulturní změny společnosti a měl by usilovat o propojení a eliminaci nežádoucích jevů, jejichž důsledky se promítají do deviantních norem chování a ovlivňují charakter patologického chování ve společnosti. Mezi tyto jevy řadíme například nezaměstnanost, chudobu nebo rozvodovost (Vykopalová, 2002, s. 9).

Sociální deviace a patologie jsou velmi relativní jevy. Je ale přirozené, že je porušujeme i my sami, protože je velmi pravděpodobné, že jsme každodenně svědky porušování různých norem. Je potřeba si uvědomit, že žádná norma nemůže být dodržována, protože každý jedinec je jedinečný. V každém sociálním prostředí proto existuje nepsaný toleranční limit, který je proměnlivý v čase i z hlediska aktuální úrovně sociokulturního poznání dané společnosti. Jednotlivé skupiny, subkultury i jednotlivci se odlišují svým vzorem chování, které do zmíněného tolerančního limitu zapadají. Tento limit bychom mohli popsat jako míru variability snášenlivosti k chování a dodržování norem druhými jednotlivci. Rozhodujícím kritériem je pak porušení normy. V rámci jejího překročení se sleduje a zdůrazňuje splnění dalších podmínek a jimi jsou:

- Opakovatelnost – porušení normy v čase,
- hromadnost – porušení se objevuje ve větší skupině,
- společenská závažnost – přisuzována konkrétnímu chování v daném prostředí,
- etiologická identita – predikce daného deviantního jevu

(Fisher, Škoda, 2009, s. 15).

3.1 Činitelé socializace aneb rizikové faktory

Osobnost jedince je vždy tvořena průsečíkem působení vnitřních dispozic a vnějších vlivů, jako je jedinečná syntéza vlastností a chování nebo procesy biologické, sociální a psychologické. Svět, který nás obklopuje, interpretujeme, reagujeme na něj a začleňujeme jeho prvky do našeho vědění, některé můžeme zvnitřňovat jiné akceptovat. Svět, toho, co nás obklopuje, neovlivňuje naše chování a utváření osobnosti přímo, každý člověk je jedinečnou neopakovatelnou bytostí, ale zároveň je produktem procesů, které probíhají v našem prostředí a které vedou k tomu, že chování každého z nás, je přes všechnu originalitu pravděpodobně předvídatelné. Nejdůležitějším nástrojem mezi jedincem a společností je proces socializace. V sociálním učení, v interakci s okolím se projevují sociální dispozice, se kterými se člověk již rodí, ty se pak projevují, formují a rozvíjejí v reálném chování. Učíme se žít s druhými, rozumět požadavkům sociálního prostředí a reagovat na ně. Socializace dále plní funkci být mechanismem sociální kontroly, která je ve stále měnící se společnosti žádoucí. Socializace je proces, který propojuje každého člověka se společností (Havlík, Kořa, 2002, s. 44).

3.1.1 Rodina

Každý jedinec se přirozeně rodí a vyrůstá v rodině. Výchova dětí a péče o jejich příznivý vývoj je především právem a povinností obou rodičů. Ne všichni rodiče se však chtějí nebo mohou o své děti starat. V situacích, kdy děti nemohou z nejrůznějších důvodů vyrůstat ve vlastní rodině, je třeba hledat optimální formu náhradní výchovy, která je také obsahem činnosti orgánů sociálně-právní ochrany dětí. V tomto případě se jedná o formy náhradní rodinné péče v podobě svěřeni dítěte do péče jiné fyzické osoby než rodiče, pěstounské péče, poručenství, pokud poručník o dítě osobně pečuje a osvojení neboli adopce.

Rodina jako instituce vznikla na počátku lidských dějin jako ochranné společenství a fungovala jako prostředek k předávání základních duchovních a materiálních hodnot. Tradiční rodina existovala jako společenství složené z blízkých a vzdálených příbuzných, tyto vazby zaručovaly ochranu a výchovu

děti v případě, že se o ně rodiče nemohli postarat. Po staletí prochází rodina mnohými proměnami, ale její hlavní role jí zůstává, tou je ochrana a výchova dětí. V rámci rodiny dostává dítě určitou sociální roli. Citově zanedbávané děti mají v dospívání větší sklon k asociálnímu chování a v dospělosti pak rizika spojená s trestnou činností. Pokud budeme na vztah dítěte a rodičů nahlížet z perspektivy separace, vrcholem tohoto vztahu je dospívání (Pöthe, 1999, s. 28).

3.1.2 Vrstevnické skupiny

Potřeba jedince být přijímán ostatními a patřit do skupiny je patrná již u malých dětí, avšak v období dospívání je tato potřeba nejsilnější. Vrstevnické skupiny si často vytváří svůj styl chování, který musí její členové dodržovat a respektovat. Proto se stává, že někteří slabší členové jsou nuceni k delikventním činům nebo k tzv. důkazům odvahy, aby mohli zůstat členy své skupiny. Ačkoliv slabší člen svou roli nenávidí, tak ji přijímá, protože má obavy, že by mohl být vyřazen. Členstvím ve své skupině by mohl přijít o svou sociální identitu (Pospíšilová, 2010, s. 90).

Pospíšilová (2010, s. 91) zdůrazňuje, že postoj k rodičům v období dospívání sehrává neméně významnou roli. K partě s nežádoucím chováním se snadnějším způsobem přikloní dítě, které je doma zavržované, než dítě, které má k rodičům a rodiče k němu kladný postoj. Zavržovanému dítěti se agresivní postoj chování vyplácí a ve skupině mu přináší obdiv ostatních členů. U těchto dospívajících ale hrozí velké riziko, že budou ve svém agresivním chování pokračovat i v budoucnu, protože jim rodiče doma nesdělili, že přátelství a obdiv ve skupině může získat i jinými způsoby.

3.1.3 Škola jako výchovná instituce

V dnešní době prochází školou téměř každý z nás, i s těmi odpůrci, které povinná docházka a učení nebaví, přičemž si ale uvědomují, že je pro život důležitá. Základní škola uvádí dítě mezi autoritou vybavené osobnosti mimo rodinu. Pokud základní škola uznává autority, připravuje dítě na respekt a předávání soustav hodnot, norem a vzorců jednání. Škola vytváří půdu

vzájemného setkávání, při kterém dochází k osvojení pravidel a zásad společenského kontaktu a komunikace s různými lidmi. O integrující funkci školy hovoříme tehdy, pokud se škola snaží vylučovat a odstraňovat odchylky a zdůrazňovat konformitu (Havlík, Kořa, 2002, s. 149).

Pospíšilová (2010, s. 89) popisuje, že pokud si dítě osvojí špatné morální hodnoty v rodině, je důležitá škola a výchovná funkce učitele. Právě na učiteli záleží, zda danému jedinci pomůže překonat onu obrovskou zátěž, když zjistí, že jeho morální hodnoty z rodiny jsou špatné. Učitel bývá žákům příkladem. Důležitý vliv na rozvoj nebo potlačení agresivního chování u dětí má i školní klima. Nezdravé vztahy ve třídě, nepřátelský postoj učitele vůči žákům jsou ideální podmínky, kdy se rizikovému chování u dětí daří. Ukazuje se, že na školách, kde je jakékoliv násilí trestáno a kde se žáci naučí nést za své chování zodpovědnost, bývá výskyt tohoto chování mnohem nižší než na jiných školách.

3.1.4 Média a jejich vliv na pubescenty

V poslední době dochází k tomu, že děti tráví stále méně svého volného času venku a televize se stala náplní jejich života. Děti u ní tráví stále více času a pak již nemají čas jít ven za kamarády, učit se nebo číst knihy. Někteří rodiče pořád zastávají názor, že televize děti kazí, sami si ale neuvědomují, že k tomu někdy přispívají. Nebezpečí spočívá v tom, že na rozdíl od dospělého dítě nerozliší, co je film a realita. Pokud nám média předvádí, že chovat se násilně je v pořádku, potom se nemůžeme divit, že agresivita u dětí stoupá. Rizikem těchto mediálních příběhů je i skutečnost, že se násilně většinou chová kladný hrdina, se kterým se pak dítě chce ztotožnit (Pospíšilová, 2010, s. 91).

Jestli mají média vliv na dobro či zlo nebo obojí nelze zaměnit za vliv rolí rodiny, vrstevnických skupin a školy. Je evidentní, že média mění tyto tradiční vlivy a ukazují dětem a dospívajícím aspekty jiných sociálních světů, například cizí kultury, umění, přírodu, ale i problematiku jako je rozšíření viru HIV nebo alkoholismus. Díky tomu jsou dnešní dospívající mnohem více informováni o realitě než předchozí generace. Bohužel skutečností je, že učitelé a vychovatelé se vlivem médií na dospívající vůbec nezabývají. Existují i vědci, kteří mají mnohem tvrdší pohled na média. Tito vědci se zabývají kriminalitou

mládeže a jejich výzkumy mají za to, že čím více času u televize dospívající stráví, tím více násilných pořadů uvidí a proto je obecně agresivnější (Jedlička, Kořa, 2004, s. 50).

3.2 Příčiny vzniku sociálně-patologických jevů

Velká většina teorií sociální patologie vycházejí z předpokladu existence společenských nedostatků, které různým způsobem postihují společnost a její členy. Proto hledáme prostředky, jak můžeme tyto jevy omezit nebo jim zabránit. Největší pozornost je soustředována na analýzu příčin, proč patologické chování vzniká, na terapii tohoto chování a v neposlední řadě také na prevenci, jako nejefektivnější prostředek boje proti sociálně patologickým jevům.

Pro to, abychom zvýšili účinnost práce při řešení sociálně patologických jevů je nezbytná znalost zdrojů a příčin, které vedou ke vzniku a rozvoji těchto jevů. Problematika zdrojů a příčin úzce souvisí s možností práce s nositeli patologických vzorců chování, ale i s výběrem metody a postupů pro prevenci ovlivňování těchto osob.

Základním znakem sociálněpatologického jevu je zřetelná odchylka od sociálního standardu společnosti. Je zřejmé, že deviantní a patologické chování vzniká ve vztahu ke společnosti, je zde ale také otázka osobnosti jeho nositele. Sociálně patologické chování neboli rizikové chování u dospívajících je důsledkem působení řady různých faktorů – biopsychosociálních. Příčiny vzniku sociálně patologických jevů tedy můžeme označit za multifaktoriální (Fisher, Škoda, 2009, s. 28).

Vykopalová (2002, s. 10) uvádí, že vysvětlení sociálně patologických jevů se využívá různých přístupů. Tyto přístupy jsou psychoanalytické, sociologické, biologické, komplementární či více faktorové. Na sociálním selhání se podílí celá řada faktorů, které se navzájem podmiňují a působí v určitých souvislostech – individuálních, skupinových, osobnostních i makrospolečenských a u jedince vyúsťují v patologické formy chování.

Fisher, Škoda (2009, s. 28) uvádí tři základní přístupy v teorii příčin vzniku sociální deviace a sociální patologie:

- Teorie Kindsofpeople – teorie předpokládá existenci určitých typů lidí, kteří mají tendenci volit chování mimo společenské normy.
- Teorie situační – tato teorie předpokládá, že určité sociální situace navozují možnost vzniku a rozvoje sociální deviace. Takového chování se tedy může dopustit kdokoliv a kdykoliv.
- Teorie konjunktivní – tato teorie pojednává o kombinaci dvou předchozích přístupů. Východiskem teorie je, že se v určitém čase bude určitý typ lidí chovat určitým způsobem.

Sociální patologii tvoří závažně asociální a antisociální jevy, mezi které patří organizovaný zločin, trestná činnost, prostituce, vandalismus, sekty, drogy a sociálně negativní skupiny s antisociálním programem. Pro účely této práce budou vymezeny jevy – alkohol a nikotinismus, které spadají do skupiny drogového závislostního chování, dále bude popsána šikana a netolismus, který v současné době mezi dospívajícími výrazně stoupá.

4 Šikana jako varianta agresivního chování

Lze předpokládat, že šikana je zřejmě stejně stará jako škola sama a děti by nebyly dětmi, kdyby silnější nikdy neubližovaly slabším. Zda agresivita a šikana mezi dětmi ve školách stoupá či nikoliv nemůžeme přesně vymežit, protože nemáme k dispozici srovnatelná číselná údaje z minulosti a současnosti, existují jen odhady a výpovědi starších lidí. Ve školách byl v minulosti přísnější režim a děti si nemohly k učitelům dovolit to, co dnes, navíc v budovách bylo i méně prostoru a děti nemohly uniknout z dohledu učitelů. Pojem šikanování můžeme podle Vašutové (2005, s. 233) vymežit jako „násilné ponižující chování jednotlivce nebo skupiny vůči slabšímu jedinci, který není schopen ze situace uniknout a nedokáže se bránit“. Šikanování chápeme tedy jako speciální formu agrese, která je výrazným negativním společenským fenoménem, a zároveň šikana řadíme mezi nejzávažnější negativní jevy v současné škole. Říčan (2010, s. 21) tuto všeobecně platnou definici ještě podobněji vymezuje:

- Šikanou nazýváme ubližování, mezi těmi, kteří jsou ve stejném postavení, ve škole mezi žáky a studenty. Je třeba zmínit, že existují i jiné druhy

šikany, pro účely této práce je ale vymezována šikana ve školním prostředí.

- Mezi agresorem a obětí je asymetrický vztah moci. Toto vymezení chápeme jako, že oběť ví, kdo mu ubližuje a bojí se ho.
- Jaké konkrétní ubližování už můžeme označit za šikanu. Rozlišujeme šikany přímou a nepřímou.

Mezi tím, kdy se jedná jen o škádlení a kdy již o šikanu nemůžeme vymezit přesné hranice. Problém spočívá v tom, že existuje mnoho způsobů, jak je možné někoho obtěžovat. Někteří autoři (Kolář, Říčan) považují za důležitý rys opakovatelnost. Další autoři (Bendl, Martínek) zaznamenávají problém spojený s určením toho, co šikana je nebo není. Někteří učitelé považují za projev šikany pouze viditelné následky šikany, např. hmotné škody či zranění oběti, bohužel neberou v potaz urážky, posměšky nebo dokonce nadávky. V dnešní době je to způsobeno tím, že jsou učitelé, ale i žáci na jistou dávku sprostoty dětí natolik zvyklí, že ji považují, jako něco samozřejmého.

4.1 Typy a projevy šikany

Šikana mezi dětmi a dospívajícími má svůj svéráz, kořeny problému a mechanismus je však stejný jako u dospělých. Rozdíl můžeme rozpoznat pouze u vnější úrovně, jedná se o jinou mozaiku agrese nebo nižší intenzitu brutality. Současní dospívající jsou ale odchovaní akčními filmy a snaží se dospělým vyrovnat nebo je dokonce překonat, a tak v dnešní době narůstá počet případů šikany se sexuálním podtextem.

Známý český psycholog P. Říčan rozlišuje šikanu na přímou a nepřímou. Šikana přímá je velmi rozmanitá a mezi její základní znaky patří působení bolesti všeho druhu, kopání, bití, ponižující tělesná manipulace obnažováním, nebo například nucení sníst nebo vypít něco odporného, slovní napadání nadávkami nebo posměchem, ale i zotročování, kdy je oběť pod hrozbou nebo bitím donucena udělat něco zakázaného nebo ponižujícího.

Oproti tomu šikana nepřímá spočívá v sociální izolaci oběti, kterou druzí sice berou na vědomí, ale nebaví se s ním a vylučují ho z činností skupiny. Tato forma bývá často pro oběť trýznivější než přímá forma šikany. Nepřímá šikana se často

objevuje v kombinaci se šikanou přímou, stejně tak i začátek šikany může být ve formě přímé a naopak (Říčan, 2010, s. 22).

Šikanování se může účastnit i skupina, stejně tak může být šikana zaměřena i vůči skupině. Za určitých okolností může šikana vést i k trestné činnosti. Šikana má celou řadu variant a k jejich odlišení se používají různá kritéria. Bendl (2003, s. 27) rozlišuje projevy šikany podle viditelnosti, zde rozlišujeme šikanu na skrytou a zjevnou, přičemž zjevná šikana má projevy fyzického násilí a ponižování a skrytá spočívá v sociální izolaci, podle míry nutné aktivity oběti, zde je projevem pasivní snášení ponižujícího jednání nebo nedobrovolné vykonávání činností, a podle formy útoku, sem řadíme fyzické způsoby jako je strkání, pohlavkování, údery pěstí nebo podrážení nohou a verbální projevy, např. posmívání, nadávky či rozšiřování lží o oběti.

Vašutová (2005, s. 233) udává tři stupně šikany, se kterými se běžně setkáváme v praxi: přímá a nepřímá šikana, fyzická a verbální agrese, aktivní a pasivní nátlak. Kombinací těchto tří skupin však může vzniknout až osm typů šikany, které se dají jasně odlišovat svými znaky.

Tab. č. 1 – Osm typů šikany

Typ šikany		Příklady projevů
1. Fyzické přímé aktivní		Agresor šikanovaného štípe, kope
2. Fyzické nepřímé aktivní		Agresor posílá své lidi, aby udělali práci za něj
3. Fyzické pasivní přímé		Agresor omezuje oběť v dosahování cílů
4. Fyzické pasivní nepřímé		Agresor nevyhovuje žádostem oběti
5. Verbální aktivní přímé		Nadávky, urážky, zesměšňování
6. Verbální aktivní nepřímé		Šíření lží a pomluv
7. Verbální pasivní přímé		Ignorace otázek či pozdravů
8. Verbální pasivní nepřímé		Při řešení prohrěšků se nikdo nezastane oběti

Zdroj: Vašutová, 2005, s. 234

4.2 Vývojové fáze šikany

Zrod a vývoj šikany vychází ze zákonitostí skupinové dynamiky, přičemž vnitřní pohyb je postižen ve vztahu členů skupiny k normám a hodnotám šikanování. Jednotlivá vývojová stádia šikany potřebují i odlišný způsob zásahu. Níže uvedené fáze zachycují negativní proces, který ničí vztahy mezi členy skupiny, jedná se o opak pozitivního budování komunity nebo skupiny. Šikana může být ale i krátkodobý akt, většinou se však vyvíjí v několika fázích (Kolář, 1997, s. 31).

- Ostrakismus – obvykle bývá mezi rodiči a učiteli představa, že ke zrodu šikanování je potřeba nějaké podmínky jako je například absence kázně, proto se výskyt považuje za ojedinělý. Tato fáze se ale projevuje neoblíbeností žáka, který je terčem posměchu, vtipů nebo intrik, což naznačuje pomalé nahlodávání oběti. Tuto fázi rovněž můžeme označit za zárodečnou a má velkou dispozici k dalšímu negativnímu vývoji.
- Fyzická agrese a přitvrzování manipulace – obvykle první stupeň přerůstá do dalšího stádia. Oběť bývá využívána jako náladu zlepšující hračka a k odreagování agresora či agresorů. V této fázi začínají první fyzické útoky na oběť a agresor zkouší, kolik oběť vydrží. Velmi nepříznivé je pokud agresor jako vůdce skupiny praktikuje násilí na oběti jako úlevnou a obdivuhodnou funkci. Jestliže se jedná o zdravý kolektiv, tak je počáteční náznak agrese odsouzen a skupina dává najevo, že nechce trpět bezpráví. Pokud ale kolektiv není zralý, nastupuje třetí stupeň.
- Tvorba jádra agresorů – protože se kolektiv v předchozí fázi na stranu práva nepostavil, růst šikany je ideální. V této fázi se zároveň skupina dělí na podskupiny a z agresorů se stávají skupinky, které řídí celý děj. Zřídka se stane, že mezi dvěma skupinami bojujícími o moc vznikne rovnováha, která však trvá pouze krátkou dobu a většinou se vždy zvrtné, např. příchodem nového agresora jako člena skupiny.
- Skupina přijímá normy agresorů – již dříve nalomený kolektiv bere na vědomí nejen řád agresorů, ale i jejich chování přijímá za své. V této fázi už není snadné vzepřít se normám agresorů a už se o to ani nikdo

nesnaží pokoušet. Podle výzkumů učitelé tvrdí, že i mírní a ukáznění žáci se mohou stát agresory a týrají své spolužáky.

- Stádium vykořisťování – v tomto posledním stádiu se skupina už nedělí na agresory, oběti a zastánce obětí, ale už jsou jen agresori a oběti. Agresori mívají dvě podskupiny a tím je agresor aktivní, který se zúčastňuje fyzického násilí a agresor pasivní, který s ním souhlasí. Celá skupina šikanu respektuje, čímž se ničí veškeré zbytky zábran v agresorech a vzniká absolutní nadvláda. Brutální násilí se považuje za normální a i ti poslední mírně nesouhlasící členové se zájmem přihlížejí celému šikanování (Kolář, 1997, s. 31 – 36).

4.3 Typologie agresora a oběti

V souvislosti s šikanováním obvykle označujeme protagonisty šikanování jako agresora a oběť nebo i útočníky a napadané. Částečně je v každém z nás sklon k agresí, tyto sklony jsou nám vrozené stejně jako empatie a soucit a určitou roli hraje i temperament. Pokud jsou tyto sklony v rovnováze, je vše v pořádku, pokud ale dojde k nahromadění negativní energie či stresu, tak agrese stoupá. Agresori obvykle bývají charakterističtí nadprůměrnou tělesnou zdatností nebo inteligencí spojenou s krutostí. Agresor může být také manipulátor, který pro svůj cíl získá celou skupinu, někdy může zorganizovat celou akci trýznění tak, že se oběti ani nedotkne (Vašutová, 2005, s. 238). Martínek ve své publikaci vymezuje čtyři základní typy agresorů:

- Agresor hrubý, fyzický – tento typ agresora používá své síly a převahy, intelekt bývá zpravidla na hranici lehké subnormy. Tento typ svou oběť týrá, škrtí a její utrpení mu dělá radost. Ve většině případů se jedná o jednice, který doma zažívá podobné chování, za prohřešky bývá necitelně trestán.
- Agresor jemný, kultivovaný – jedinec se chová k autoritám a učitelům velmi slušně, bývá hvězdou třídy a učitelům je vždy ochoten pomáhat. Pokud je však mimo dozor učitelů, bývá spouštěčem tvrdé šikany, ale nikdy se jí neúčastní, má své pomahače, kteří plní jeho příkazy.

- Agresor srandista – opět jedince mezi učiteli velmi oblíbený, nepřipouští si žádné překážky, a pokud se objeví, málokdy ji chce překonat. Pokud se stane, že je přistižen při ubližování oběti, vždy se učiteli vymlouvá, „že to byla jen sranda“.
- Agresor spouštějící ekonomickou šikanu – tyto jedince rodina podporuje ve výchově, kdy preferují nadbytek materiálních věcí. Rodiče většinou jedince podporují a chtějí, aby byl ten nejlepší. Je sice pravdou, že jedinec má poté všeho nadbytek, ale nedokáže si vážít citových vazeb.

Obětmi šikany bývají často děti, které jsou citlivé a tiché. Obvykle tyto děti nemají ani moc kamarádů, dále pak to mohou být děti, které signalizují svému okolí vlastní nejistotu a neschopnost bránit se urážkám. Oběti se bojí cokoli říci a uzavírají se sami do sebe. Podle Martínka (in Vašutová, 2005, s. 239) existují dva typy obětí:

- Dítě pasivní úzkostné a nejisté, které neprovokuje útoky a není schopno se bránit.
- Dítě provokující, které dráždí ostatní děti, posmívá se jim.

Typů obětí existuje ale více. Do typologie obětí zařazuje i handicapované děti, které jsou snadným terčem pro agresora. Současné školství volá o integraci těchto žáků zpět do základních škol, avšak nesmíme zapomenout, že nepřipravená integrace může být pro handicapované děti ohrožující. Posledním typem obětí jsou učitelské děti, obzvláště v případě pokud dítě navštěvuje stejnou školu, kde jeho rodič učí, nebo pokud ho dokonce sám učí. To, co projede jiným dětem, neprochází dětem učitelským, protože jsou jejich rodiče ihned u zdroje. A druhým negativem je fakt, že ostatní spolužáci nikdy neuvěří tomuto jedinci, že neví, kdo bude zkoušen nebo kdy se bude psát důležitá písemná práce (Martínek, 2009, s. 140).

4.4 Varovné signály a místa šikany

Je zcela zřejmé, že málokdy přijde oběť za dospělým a oznámí mu, že její ubližováno a potřebuje pomoci. Naopak jsou více známé případy, kdy se oběť snaží skrývat ubližování, což může být způsobeno několika faktory, jako například, že se stydí se přiznat, že je mu ubližováno a nedokáže se sám bránit, nebo se bojí, že by byl vyčleněn a musel odejít z kolektivu. Velkým faktorem skrývání ubližování je i to, že má oběť vštípeno od agresora, že nesmí nic prozradit, protože by jí čekaly další muka. Mnohdy se bojí oběť dalšího případného vyšetřování, často ale nechce ztratit poslední zbytky své důstojnosti, které si myslí, že v kolektivu ještě má.

Podle Martínka (2009, s. 130) lze charakterizovat určité signály ze strany oběti, při nichž se můžeme domnívat, že se jedná o šikanu. Mezi něž patří: náhlé zhoršení prospěchu, oběť bývá při vyučování „duchem nepřítomná“, ztrácí schopnost soustředit se, je ve špatném emočním stavu, kdy má špatnou náladu. Také hledá kamarády a navazuje kontakty v nižších třídách, naopak ve své třídě sedí sama a s nikým se nebaví, při vyučování se bojí odpovídat před tabulí anebo se vyhýbá hodinám tělesné výchovy. Tento poslední vyjmenovaný znak může mít dva důvody: buď se snaží vyhnout kontaktu s agresorem, protože se bojí ubližování např. podražení nohy nebo již skrývá modřiny, které má od agresora. Celkově lze říci, že každá náhlá nebo nenadálá změna v chování dítěte může být znakem toho, že je dítěti ubližováno. Je pak pouze na učiteli, zda tyto znaky rozpozná a jak s nimi naloží. Vždy jde ale o soubor znaků, nikoliv vždy jen jeden znak.

Mezi varovná místa, kde se šikana nejčastěji vyskytuje, patří jednoznačně školní třída, protože v ní žáci tráví nejvíce času a agresori jí považují za bezpečné místo pro šikanu. Do varovných míst, kde se šikana vyskytuje, můžeme zařadit i tělocvičnu, protože ve chvíli, kdy není v tělocvičně přítomen pedagog, může docházet k fyzickému ubližování, ale i v přítomnosti pedagoga agresor ubližuje své oběti a to nejčastěji kopanci nebo údery míčem. Naopak v šatnách dochází k ničení majetku oběti jako je například rozřezaná bunda nebo namočení bot, u nehlídaných šaten opět může dojít k fyzickému napadení oběti. A v neposlední řadě patří k varovným místům i toalety, na kterých je oběť nejvíce bezbranná. Mnozí učitelé se domnívají, že po etické stránce není v jejich

kompetenci hlídat i toalety, ale i zde nese škola za děti odpovědnost (Martínek, 2009, s. 133-134).

5 Netomanie jako novodobý fenomén dospívajících

V poslední době vzniká ve společnosti nový fenomén v podobě nadužívání internetu prostřednictvím chytrých telefonů nebo tabletů. Nejvíce tímto nadužíváním trpí právě dospívající, kteří se pak nedokáží ve společnosti bavit normálně, protože to již neumí. Svůj svět vidí v anonymitě internetu a tomu uzpůsobují i svou zábavu.

„Termínem netolismus označujeme závislostní chování (behaviorální závislost) či závislost na procesu) na virtuálních drogách. Mezi ně patří zejména počítačové hry, sociální sítě, internetové služby, různé formy chatu, virální videa, televize“ (Netolismus.cz, 2015).

Tento termín netomanie neboli netolismus je poměrně novým slovním tvarem, který těžko hledáme ve staré literatuře nebo slovnících. Jedná se o koncept, který vyjadřuje závislost na internetu. V podstatě se jedná o specifickou závislost, která se týká dospívajících. Závislost na internetu ale nepatří do fyzických závislostí. Mühlpachr(2008, s. 95) uvádí, že se jedná o psychickou závislost, kterou trpí dospělí, ale v současné době se již objevují autoři, dětmi a dospívajícími. Internet a s ním spojené aktivity jsou pro každého určitým lákadlem, protože zaručují anonymitu. Netomani stejně jako patologičtí hráči trpí ztrátou sebeovládání, kdy neustále touží po příjemném prožitku, které jim internet poskytne. „Podstatu netomanie lze spatřovat v tom, že většina lidí nepotřebuje naplnit své ambice a představy v reálném světě. Velmi často stačí virtuální prožitek, někdy dokonce fantazijní uspokojení“ (Pokorný, V. a kol., 2002, s. 91).

5.1 **Znaky a příznaky netolismu**

Netolismus stejně jako další nelátkové závislosti obsahují šest základních komponent závislosti:

- Význačnost – určitá aktivita se stane pro jedince nejdůležitější a začíná ovládat jeho myšlení, cítění i chování.
- Změny nálad – některé aktivity, do kterých se jedinec zapojuje, mohou být vnímány jako vyrovnávací strategie za účelem uklidnění se a v důsledku zapojení se do nich přicházejí změny nálad.
- Tolerance – proces, ve kterém je stále více potřeba aktivity k dosažení předchozí míry uspokojení, např. jedinec tráví čím dál tím více času tzv. online.
- Odvykací příznaky – omezení nebo dokonce ukončení aktivity vede k abstinenčním příznakům.
- Relaps – jedná se o tendence opakovat předchozí závislostní chování.

Znaky závislosti můžeme vyzorovat jakosilnou touhu zapnout počítač bez jasného cíle, zkontrolovat SMS, zkontrolovat statusy na sociálních sítích, neschopnost vymezit si začátek a konec aktivit na internetu, poté začíná jedinec postupně zanedbávat další aktivity (Netolismus.cz, 2015).

Mezi typické příznaky netolismu pak zařazujeme ztrátu kontroly nad časem, kdy se u jedince zvyšuje tolerance, začíná brzy vstávat nebo naopak ponocuje, protože potřebuje být online. U psychických projevů je pak hlavním příznakem pocit prázdnoty, když není jedinec u počítače nebo mobilu, nervozita a neklid, patří sem i začínající zatajování informací o závislosti. Jedince bere svůj počítač nebo mobil jako prostředek pro únik od osobních problémů. Mezi psychosociální projevy řadíme narušení vztahů s rodinou a nápadnou ztrátu svých dřívějších přátel. Poslední příznaky nazýváme projevy spojené s prací, kdy jedinec vykazuje méně vykonané práce, zanedbává učení ve škole a začíná dostávat i špatné známky, které jsou prvním znakem zhoršujícího se prospěchu (Netolismus.cz, 2015).

5.2 Rizika spojená s netolismem

Mechanismus vzniku nelátkové závislosti je téměř stejný jako u látkové závislosti, dá se ale říci, že primárně nepoškozuje tělo jedince, tak jako v důsledku např. intoxikace. Nelátková závislost má spíše společné charakteristiky, jako je pozvolný, plíživý a neuvědomělý vznik, neostrá hranici mezi využíváním, používáním a problémovým užíváním, nakonec pak závislost. Mezi další společné znaky můžeme zařadit i růst závislosti na úkor jiných aktivit, do té doby kdy může jedince ohrozit. A samozřejmě sem patří i nenaplnění některých potřeb člověka. Rizikem je způsob naplňování, nikoliv vlastní potřeba. Pro pochopení netolismu je potřeba si uvědomit, jaké potřeby jedince tato závislost vlastně uspokojuje.

Problematickým se také může stát odtržení od reality, postupné odpoutání od reálných vztahů až jejich ztráta, může být i narušené vnímání reálných následků vlastního chování. Dá říci, že rizika spojená s netolismem rostou zpravidla u těch, kteří již mají problémy v reálném světě a ty pak kompenzují ve světě virtuálním. Hledají útočiště a svůj neúspěch v realitě nahrazují úspěchem v kyberprostoru. Hra se samozřejmě může stát rovněž akcelerátorem neúspěchu v reálném světě (MŠMT, 2015).

Trávení volného času na tzv. online počítači obecně působí jako odsun dítěte ze společenského kontaktu s druhými lidmi. Obvykle se jedná o negativní dopad pro jeho sociální učení a rozvíjení komunikačních dovedností, ale také pro rozvíjení vnímavosti vůči citům a potřebám ostatních (Vašutová, 2005, s. 211).

Internet je pro každého z nás v současné době velmi poutavý kvůli tomu, že se vyznačuje anonymitou a jedince, který bývá ve svém životě nespokojený, si ve svém virtuálním světě může sám sebe přetvořit do takové podoby, aby se líbil sám sobě a tak i ostatním, kteří jeho profil na internetu sledují nebo navštěvují. Obzvláště dospívající trpí při nadměrném používání svým mobilů a počítačů ztrátou sebeovládání, kdy touží po příjemném prožitku, který jim používání mobilů, počítačů a internetu poskytne. „Podstatu netomanie lze spatřovat v tom, že většina lidí nepotřebuje naplnit své ambice a představy v reálném světě. Velmi často stačí virtuální prožitek, někdy dokonce fantazijní uspokojení.“ (Pokorný, V. a kol., 2002, s. 91).

Velkým ale bohužel i nebezpečným fenoménem jsou v dnešní době sociální sítě. Sociální sítě jsou na internetu místem určeným k setkávání lidí, sdílení

zážitků, obsahu. Zároveň se zde očekává vzájemná interakce. S postupem času se sociální sítě rozrůstají a existuje mnoho typů. Některé mohou vznikat na základě rodinných vazeb, kamarádů, témat, jiné se zaměřují na seznámení. Původně byly sociální sítě určeny k setkávání lidí, diskusím a chatování, ale později s rozvojem moderních technologií došlo k boomu používání a sdílení multimédií. Sociální sítě se tak staly prostředkem k používání jiných služeb a staly se významným nástrojem k seznámení a udržování vzájemných vazeb a zároveň i k možnému zneužití informací. Mezi významné české sociální sítě patří Lidé.cz. Je to síť, která je jasně profilována jako rychlá a anonymní seznamka. Dále také Spolužáci.cz, jež udržují vazby se současnými i minulými spolužáky. Ze zahraničních sítí tvoří asi nejvýznamnější roli Facebook, Twitter nebo QQ. Pokud budeme chtít využívat vícero sociálních sítí, tak samozřejmě můžeme, naopak v poslední době je to u dospívajících téměř žádoucí a označováno jako trend. V České republice používají sociální sítě téměř 3 miliony aktivních uživatelů (Bezpečný internet, 2015).

6 Alkoholismus a nikotinismus

Alkohol a cigarety, stejně jako ostatní drogy, jsou pro děti a dospívající nebezpečnější než pro dospělé. I při občasném požití se zvyšuje nebezpečí mnoha onemocnění jako například poruchy nervového systému či onemocnění jater, protože např. játra nejsou schopna odbourávat alkohol v takové míře jako játra u dospělých lidí. Čím mladší jedinec pije alkohol nebo kouří cigarety, tím větší je pravděpodobnost a riziko přechodu na jiné tvrdší drogy. Naše společnost chrání děti a mladistvé před alkoholem a cigaretami zákonem. Věková hranice pro podání alkoholu je 18 let (Mlčoch, 2011).

Alkohol provází společnost po celou dobu jejího civilizovaného vývoje. Tak jak alkohol známe dnes, tak jej znali již i staří Egypťané. V dobách našich předků se většinou pilo víno nebo pivo. Později objevem destilace, který umožnil překročení 14 procentní koncentrace, se začal pít i silnější alkohol. Alkohol dodnes představuje drogu, která je nebezpečná právě v tom, že na ní vzniká pozvolný návyk. V začátcích je alkohol jako droga velmi příjemný, později ale mění psychiku člověka. Člověk pije ze začátku alkohol, aby se zbavil úzkosti

nebo špatné nálady, později si ale u alkoholu vytvoří závislost a špatná nálada nebo úzkost se dostavuje, právě když alkohol nemá nebo abstinuje. Odborníci se domnívají, že je v České republice závislých více než 1 % naší populace. Pokud se jedná o masové užívání nebo tragické důsledky užívání, tak se alkoholu žádná droga nevyrovná (Marhounová, 1995, s. 66).

Alkohol uvolňuje, uklidňuje, činí pro nás vše snadným, pozvedá naši náladu, potlačuje nechtěné problémy, podporuje komunikaci, odstraňuje sexuální zábrany a navíc ještě mnoha lidem chutná. Přes zvyklosti konzumu se shledávají sociální skupiny a identifikují se sounáležitosti. V naší společnosti se požívání alkoholu odehrává především na veřejnosti (Kühn, 2001, s. 81). Systém trestního řízení spotřebuje miliony korun na boj proti výtržnictví, způsobeném v opilosti od domácího násilí po řízení pod vlivem alkoholu. Mnohokrát jsme však měli možnost přesvědčit se, že ani prohibice, ale ani vysoké tresty nepomohou tento problém vyřešit. Co však může rozhodování jedince ovlivnit je objektivní informovanost o alkoholu a jeho škodlivých účincích.

Pojem alkohol vymezuje mnoho definicí. Alkohol je tedy především:

- potravina s vysokým energetickým obsahem;
- pochutina jako součást mnoha nápojů;
- jed, jehož toxický účinek se projevuje při akutním a chronickém předávkování;
- omamný prostředek s vysokým potenciálem ke zneužívání;
- prostředek na spaní, který uklidňuje a uvolňuje;

(Kühn, 2001, s. 79)

„Náš právní řád za alkoholické nápoje považuje lihoviny, destiláty, víno, pivo a jiné nápoje, které obsahují více než 0.75 objemového procenta alkoholu. (Zákon ČNR č.37/1989 Sb., o ochraně před alkoholismem a jinými toxikomaniemi, §1 odst. 2). Podání alkoholu jakýmkoliv způsobem před 18. rokem věku je trestným činem, za který může být potrestán kdokoliv včetně rodičů“ (Mlčoch, 2011).

Někteří autoři se domnívají, že zařazování tabáku jako drogy mezi návykové látky je přehnané, ale mezi dětmi je toto zařazování naprosto oprávněné. Tabák bývá spolu s alkoholem první návykovou látkou, se kterou se dítě setká. Kouření škodí zdraví - tato slova můžeme vidět na každé krabičce

cigaret, které se v dnešní době prodávají na našem trhu. Žádný z mnoha set tisíc lidí, kteří sáhnou denně po cigaretě, nemůže toto varování ministerstva zdravotnictví přehlédnout. Je také pravdou, že přes 80% kuřáků zkusí nejméně jednou za život přestat kouřit. Přesto stále zůstává procento těch, kteří se stejně k cigaretě jednou vrátí, mimořádně vysoké. Pouze 1 až 5% lidí, kteří zkusili přestat s kouřením, to opravdu zvládne a stanou se nekuřáky. Důvodem je nikotin, látka z rostliny tabáku, kterou přivezl Kryštof Kolumbus v roce 1493 do Evropy. Nyní patří tabák mezi nejnávykovější látky vůbec. Zhruba polovina všech kuřáků může být označena za závislé (Nešpor, Csémy, 2002, s. 8).

Nikotin promlouvá současně k několika různým funkčním strukturám mozku. Na jedné straně působí na „odměňovací centrum“ - viděno historicky se jedná o velice starou strukturu, která naplňuje lidi pocitem blaha při uskutečňování základních potřeb jako je pití, jídlo a sex - to znamená, cigarety dělají lidi šťastnými. Na straně druhé působí nikotin na část mozku, kde je uloženo centrum pozornosti, schopnosti učit se a pamatovat si. Z tohoto důvodu je logické, že se kuřáci po cigaretě nebo alespoň „šluku“ mohou „lépe koncentrovat“ (Anamnéza.cz, 2015).

6.1 Definice a znaky závislosti

Člověk se vždy snaží najít možnost uniknout před problémy a dosáhnout pocitu štěstí, pohody a síly, nejlépe hned. Tuto možnost člověku nabízí právě psychoaktivní látky, které vyvolávají žádoucí pocity, a přestože člověk ví, že užívání těchto látek má nepříznivé důsledky, nedokáže se jich úplně zříci. Definice závislosti podléhá mezinárodní klasifikací nemocí. Syndrom závislosti můžeme definovat jako soubor psychických a somatických změn, které se vytváří jako důsledek opakovaného užívání psychoaktivní látky. Závislost můžeme chápat jako určitý životní styl, jehož dominantou je preferenční zaměření na látku (Vágnerová, 2004, s. 547).

Závislost se projevuje určitými příznaky, které přetrvávají po dobu 12 měsíců. Definitivní diagnózu závislosti stanovují odborníci až po té, jestliže během roku došlo ke třem nebo více z následujících vyjmenovaných jevů. Mezi tyto jevy podle Mezinárodní klasifikace nemocí řadíme:

- silná touha nebo pocit látku užít,
- potíže v sebeovládání jedince při užívání látky v souvislosti se začátkem, nebo koncem užití nebo množství,
- tělesný odvykací stav – látka je užívána s úmyslem zmenšit příznaky spojené s předchozím užíváním této látky,
- růst tolerance k účinku látky – potřeba stále většího nebo častějšího množství látky,
- Postupné zanedbávání jiných zájmů ve prospěch užívané látky a zároveň zvýšené množství času k získání nebo užívání látky. Potřeba užití látky je dominantní nad ostatními zájmy.
- pokračování v užívání přes jasný důkaz škodlivých následků. Mnohdy jedinci užívání látky vadí, chtěl by přestat, ale už to nejde (Nešpor, 2000, s. 14).

6.2   *Specifika závislosti u pubescentů*

Nelze odhadovat, zda je výchova dnešních dětí těžší, než byla dřív. Ona pomyslná laťka pro výchovu se posunula výš a současná generace dospívajících má jiné ideály než dříve a chce se jim přiblížit. Současní pubescenti jsou více než dříve pod tlakem nutnosti úspěchu. Ve většině případů bývají dospívající terčem kritiky svých rodičů a v neposlední řadě na ně mají vliv média, která mají v zájmu podávat nám jen negativní informace o kriminalitě mládeže nebo užívání drog mladistvými. Dospívající se pak domnívají, že užívání alkoholu a kouření cigaret je vlastně dobrá společenská zábava, zároveň i lehce a levně dostupná. Přestože jsou v dnešní době i tvrdé drogy tak rozšířené, většina dospívajících a mladistvých kvůli nim neskončí ve vážných problémech, kdežto mnohem větší škody jsou ty, které jsou způsobené léky, alkoholem a cigaretami (Goodyer, 2001, s. 15).

Právě experimentování a riskování je důležitou součástí dospívání. Mnoho dospívajících zkouší nové věci a chování, aby zjistili nebo ostatním dokázali, kdo vlastně jsou a co nechtějí a chtějí. Experimentování s návykovými látkami je v tomto smyslu do jisté míry jen dalším novým způsobem a dítě jej může po určité době přirozeně opustit. Je dobré vědět, že takových případů je mnoho, tomu můžeme věřit a je v tom také naděje. Výzkumné studie naznačují, že dospívající začínají s experimentováním už okolo 12. roku. Velkým rizikem je

při tom fakt, že mladí dospívající neznají účinky a množství. Častým přechodem pak je užívání drog legálních, jako je alkohol a tabák k drogám nelegálním. Toto pořadí odpovídá tomu, jak jsou v naší společnosti drogy tolerovány, např. tabák – alkohol – marihuana. První zdroj, kdo dospívajícími nabídne sklenku alkoholu nebo první cigaretu bývá většinou kamarád z vrstevnické skupiny, která má zásadní vliv na utváření hodnot a postojů v období dospívání (Hajný, 2001, s. 12).

Autor Hajný (2001, s. 13) dodává, že závislost ohrožuje nejvíce děti a dospívající, kteří nemůžou prožít to, co jim účinky alkoholu, tabáku nebo jiných drog poskytují. Velkou rizikovou skupinou jsou i ti, kteří se pohybují mezi lidmi, kde je užívání alkoholu nebo drog normou a je ještě oceňováno.

6.2.1 Závislost na alkoholu

Obecně se udává, že ne každý kdo užívá alkohol, má s alkoholem problém. Lidé, kteří pijí alkohol příležitostně, se nazývají konzumenti, kdy je jejich pití občasná a společenská. Osoba, která pije alkohol, se nazývá piják, v dnešní době více používaný termín je problémový uživatel alkoholu, který pije pro účinky alkoholu a především pro pocit euforie, ale nemusí být závislý (Mlčoch, 2011).

Kühn (2001, s. 81) se zmiňuje o alkoholovém opojení, které se dá rozdělit do tří stádií. Při lehké opilosti, která nastává při 0,6 až 1,5 promile, dochází ke všeobecnému motorickému odstranění zábran, povznesení nálady a nutkavé aktivitě či mnohomluvnosti, dochází k poklesu výkonnosti, naopak se ale výrazně zlepšuje sociální navazování kontaktů. Opilost středního stupně se udává při koncentraci 1,5 – 2,5 promile. Euforie je silnější a schopnost ovládnutí zřetelně zmenšená. Zde již dochází k poruchám vnímání prostředí a v myšlení se projevují rozpory a skoky. O těžké opilosti mluvíme při koncentraci nad 2,5 promile, kdy vystupují do popředí změny ve vědomí a začínají se projevovat poruchy orientace. Jedinec nemůže jednat přiměřeně a může docházet k výbuchům citů a agresivnímu jednání.

Podle Mezinárodní klasifikace nemocí, mají u závislého jedince větší význam užívání látek než jednání, kterého si cenil dříve. Obecně je známo, že jako hlavní charakteristika závislosti je silná touha látku užívat. I když se jedinec

snaží užívání zastavit nebo omezit, často neúspěšně. Právě přes občasné experimentování se může dospět až k závislosti.

Hajný (2001, s. 14) uvádí, že závislost na účincích alkoholu je doprovázena i sociální závislostí na skupině lidí, ve které alkohol užívá. K sociální závislosti přispívá i izolace od lidí, kteří by mohli dotyčnému závislému jedinci pomoci. Mnoho lidí považuje závislost za pouhý zvyk užívat látku. Závislost kromě užívání zahrnuje i různé spektrum chování, které je v rozporu s běžným fungováním v rodině, škole nebo zaměstnání.

Užívání alkoholu vede ke vzniku hned několika problémů, převážně ale těch sociálních. Obvykle dochází ke konfliktům v rodině, ale i v práci nebo ve škole. Uživatel na ně reaguje obrannou racionalizací a začíná dávat přednost lidem, kteří pijí stejně jako on a pití mu nevyčítají. Pod vlivem alkoholu se mění i osobnosti a hodnotové charakteristiky. Dochází k přeměně hodnotového žebříčku a vztah k lidem je silně citově oploštělý (Vágnerová, 2004, s. 556).

Závislost na alkoholu se tedy nejčastěji vyznačuje:

- podle množství a způsobu abnormálního pití;
- vývojem stupňování tolerance a abstinčním syndromem;
- soustředěním myšlení na alkohol a trvalou touhou po alkoholu;
- ztrátou kontroly a chybějícím předjímáním negativních následků pro

zdraví a sociální situaci;

(Kühn, 2001, s. 83)

Závislost dělíme na tělesnou neboli fyzickou a psychickou. Nejčastěji jako příčinu většiny problémů vnímáme právě složku fyzickou a naopak bagatelizujeme psychickou. Jenže je tomu právě naopak. Fyzická složka nutí uživatele dodržovat mezi jednotlivými užitími látky časový odstup, aby nedošlo k rozvoji odvykacího stavu. Tento stav bývá sice nepříjemný a v některých případech může ohrozit i život jedince, ale odezní během několika dní. Vážný odvykací stav můžou vyvolat paradoxně legálně získané látky, jako jsou léky nebo alkohol. Rozvinutý odvykací stav není možné řešit bez hospitalizace jedince. Psychická složka závislosti je pro nás mnohem hůře ovlivnitelná, protože její zvládnutí vyžaduje mnohem více než jen pevnou vůli. Právě proto v dnešní době existují léčebná zařízení, jako jsou terapeutické komunity, které nabízejí

dlouhodobou léčbu potřebnou pro zvládnutí psychické složky závislosti (Kol. autorů Sananim, 2007, s. 20).

Vágnerová (2004, s. 555) uvádí, že nadměrné užívání alkoholu má sice celou řadu negativních důsledků, ale zdůrazňuje, že jedinec, který užívá alkohol, nemusí být závislý. Nemá potřebu pít stále a nereaguje abstinenčními příznaky. Závislost vzniká až jako následek dlouhodobého a pravidelného nadužívání alkoholu. Rozvíjí se zpravidla několik let, protože délka utváření závislosti je individuální. Vznik alkoholismu není jednorázová záležitost, u dospělých je odhadován vznik závislosti kolem čtyř až pěti let, ale u patnáctiletého jedince je to však pouze půl roku. Čím je tedy jedinec mladší, tím vniká závislost dříve. U mladých lidí je užívání alkoholu prostředek záměrné intoxikace. Důvodem pití bývá nuda nebo špatné využití volného času.

„Počátek alkoholismu se tedy dá analogizovat se situací, kdy člověk hledá v alkoholu zdroj euforie – příjemnou změnu nálady, obveselení, úlevu, odstranění potíží a duševního napětí či zapomnění. Počátkem uvolnění v alkoholu mohou vést problémy ve vztahu, velmi často také finanční problémy, pocit nezvládnutí svých denních povinností a pocit nespolehlivosti. Alkohol v těchto chvílích ulevuje a pro jedince se stává jakousi „oporou“ (Mlčoch, 2011).

6.2.2 Závislost na tabáku

Jak již bylo zmíněno, tak zneužívání tabáku má celospolečenské důsledky. Tabák obsahuje více než tisíc různých sloučenin, z nichž nikotin má největší psychoaktivní účinky. Způsobuje změny nálad, redukuje stres, ale také zvyšuje výkon. Nejpopulárnější způsob intoxikace je právě nikotinem, která způsobí jedinci zvýšenou pozornost, zlepšení paměti, redukcí úzkostných stavů, ale i potlačení chuti k jídlu. Závislost na nikotinu nevzniká náhle, ve většině případů se jedná o delší proces, který probíhá hned v několika fázích, které jsou společné se závislostmi na nealkoholových drogách, mezi které tabák zařazujeme.

Prvním stádiem je stádium experimentální, které se vyznačuje občasným užitím tabáku, který jedinci přináší dosud nepoznané prožitky. Negativní účinky jsou jedinci lhostejné a cigareta pomáhá jedinci uniknout z reality, kdykoliv to potřebuje. Před svými blízkými tyto experimenty umí jedinec dobře schovat.

Pokud se v této fázi podaří s experimentováním přestat, je velká šance na zanechání. Další stádium se nazývá příležitostné užívání, kdy jedinec zjišťuje, že mu droga přináší pomoc v situaci osobní či sociální nouze. V této fázi není jedinec ještě závislý, ale z důvodu stigmatizace se snaží být utajen. Ve třetím stádiu již jedinec kouří stále častěji, ale pořád popírá rizika spojená s užíváním. Ve stádiu pravidelného užívání přestává jedinci záležet na okolí a jeho společnost začíná být tvořena stejnými jedinci, kteří kouří jako on. V posledním stádiu, které je již označováno jako závislostní nebo návykové, jiná motivace než zapálit si cigaretu neexistuje. Zde bývají již patrné změny v oblasti psychické, fyzické i sociální (Fisher, Škoda, 2004, s. 104-105).

6.3 Statistiky k užívání alkoholu a cigaret

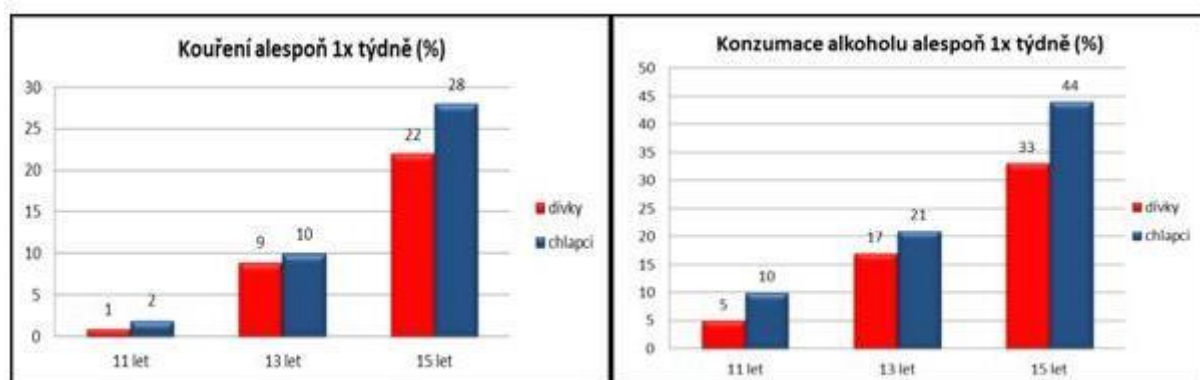
Podle nejnovějších výzkumů jsou Češi druhými největšími pijany na světě. Každý čtvrtý dospělý se alkoholu napije alespoň dvakrát týdně. V celosvětovém průměru každý Čech včetně kojenců konzumuje ročně sto šedesát litrů piva. Na prvním místě mezi největšími konzumenty jsou obyvatelé bývalého sovětského svazu – Moldavané, přičemž jejich spotřeba představuje 18, 2 litrů čistého alkoholu na jednu osobu za rok. Necelých deset litrů z jejich spotřeby představuje podomácku vyrobený alkohol. Na druhém místě za Moldavany jsou Češi, za rok spotřebují o dva litry čistého alkoholu méně než Moldavané (Mlčoch, 2011).

Česká republika má velké prvenství v podobě užívání alkoholu a cigaret mezi mladistvými. Podle posledních výzkumů chování dětí školního věku, začínají české děti s užíváním alkoholu a kouřením jako první. Už mezi patnáctiletými pije alkohol jednou týdně třetina chlapců a pětina dívek, nejčastěji to bývá pivo a destiláty. Dvě třetiny dospívajících poprvé okusí alkohol před třináctým rokem. Obvykle to bývá na rodinných oslavách, nebo třeba na pivních slavnostech či vinobraní, ale bez dozoru rodičů. V současnosti přibývá i tzv. mejdanových pijáků, kteří se opijí jednou za čas na nějakém večírku (Mlčoch, 2011).

Kouření tabáku a nadměrná spotřeba alkoholu mají globální dopad na zdraví populace a v neposlední řadě přináší také obrovské ekonomické ztráty. Vědci se domnívají, že lze užívání alkoholu a tabáku připsat až 7 % úmrtnosti ročně. Tento

poznatek vede k hledání cesty jak tyto negativní dopady snížit (Sovinová a kol, 2014, s. 6).

Průzkum užívání tabáku mezi mladistvými, který byl realizován Světovou zdravotnickou organizací a Centrem pro prevenci a kontrolu nemoci nám ukázal, že se během posledních deseti let prevalence kouření u žáků ve věku od 11. – 15. let mírně snížila. Do provedeného průzkumu byli zařazeni žáci mladší 15. let a uváděli, že mají již zkušenost s alkoholem a cigaretami navzdory tomu, že je prodej alkoholu a tabákových výrobků omezen nad 18 let. Prevalence u dívek byla dle průzkumu značně nižší, ale většina dívek uvedla, že připouštějí možnost, že by mohly začít kouřit (Sovinová a kol., 2014, s. 8). Marhounová (1996, s. 134) udává, že na kouření cigaret u mladistvých má významný vliv rodina a starší sourozenci. Dosud je častější, že dívky kouří méně než chlapci, podíl se ale stále zvyšuje a navíc dnešní dospívající začínají s kouřením dříve než předešlé generace, V některých vrstevnických skupinách je dokonce kouření považováno za normu a je vyžadováno ostatními členy. Jednotlivé zdraví škodlivé návyky u dospívajících spolu úzce souvisí a se zvyšováním počtu dospívajících kuřáků lze pozorovat i zvyšující se počet dospívajících, kteří konzumují alkohol.

Graf č. 1 a 2 – Statistiky užívání alkoholu a kouření u dospívajících

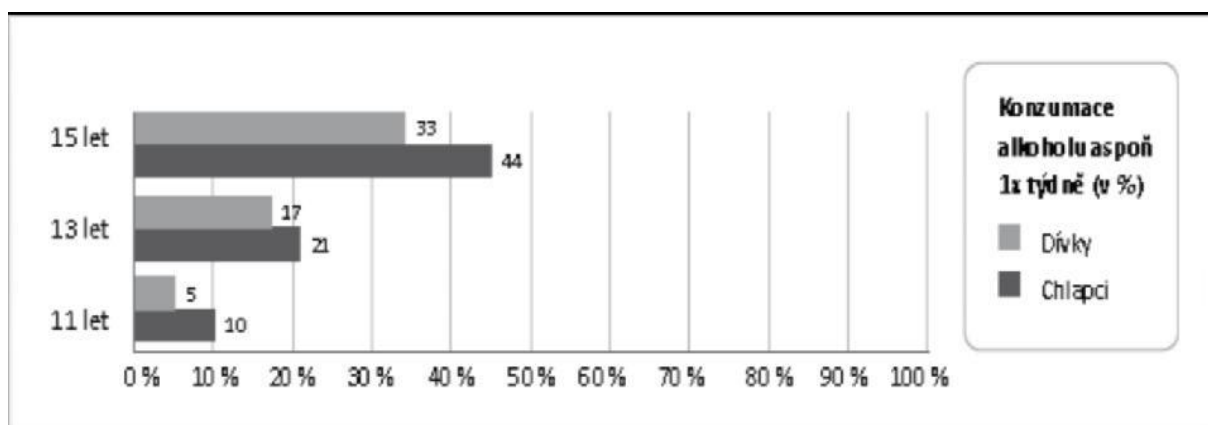
Zdroj: Ministerstvo zdravotnictví, 2015

Výše uvedené grafy ukazují míru užívání alkoholu a kouření dospívajícími ve věku od 11. do 15. let.

Co se týče konzumace alkoholu mladistvými, bylo průzkumem zjištěno, že se české děti dostávají do kontaktu s alkoholem již v útlém věku, i přestože je legální věk pro dostupnost dán věkem zletilosti. Více než polovina českých dětí

okusí alkohol do 13. let, ale první opilost udávají až ve věku 14. – 15. let. Pokud jde o oblibu druhu alkoholu, tak u dospívajících je velmi oblíbené pivo. Skutečnost, že obliba alkoholu mezi mladistvými podle průzkumu stoupá, ukazuje jen to, že regulace dostupnosti alkoholu nezletilým je málo účinná (Sovínová a kol., 2014, s. 31)

Podle posledních výzkumů, které se zabývaly výhradně užíváním alkoholu mezi mládeží, se české děti do kontaktu s alkoholem dostávají poměrně brzy a to ve věku kolem 11. – 13. let (viz graf 3). S užitím jakéhokoliv alkoholu má zkušenost 98,4 % dotázaných studentů. Mezi chlapci a dívkami nejsou v celoživotní prevalenci žádné rozdíly. Rozdíly nastávají mezi pohlavími ve frekvenci užití alkoholu – chlapci významně častěji uvedli, že alkohol konzumovali více než 40krát, u dívek převládá méně časté užití. Část dětí, 61% chlapců a 67% dívek z počtu dotazovaných, má ve školním věku zkušenost s alkoholovou intoxikací. První výskyt opilosti se podle výzkumů udává ve věku 14 a 15 let.

Graf č. 3 – Konzumace alkoholu mladistvými

Zdroj: Zpráva o mládeži, 2013

7 Prevence sociálně patologických jevů

Prevenčí sociálně patologických jevů rozumíme cílevědomým, plánovitým a komplexním posilováním forem zdravého životního stylu minimalizovat výskyt a důsledky těchto jevů (Pokorný a kol., s. 9). Zároveň je velmi závažným a těžkým úkolem pro vychovatele a učitele v rámci prevence sociálně patologických jevů a jejich intolerance pomáhat každému ze svěřených dětí tak, aby našlo své nezastupitelné místo ve třídě a mohlo být v něčem jedinečné a hrdé na své výsledky (Jedlička, 2011, s. 190). Cílem prevence je tedy předejít sociálně patologickým jevům. Cílem může být i předejití nebo oddálení užívání alkoholu nebo tabáku do pozdějšího věku, kdy už jsou jedinci relativně odolnější a významným cílem je i zastavení experimentování s látkami, aby se předešlo škodám na tělesném nebo duševním zdraví (Nešpor, 2003, s. 134).

Jak popisuje Matoušek (1998, s. 259) „významem prevence máme na mysli zejména prevenci primární a sekundární čili předcházení delikventnímu jednání u celé populace dětí, jež se delikventního chování ještě nedopustily, ale podle určitých známek lze soudit, že k němu mají trvalejší sklon.“ Nejvýznamnějším prostředkem sociální prevence je výchova dětí v rodinách a školách. Preventivně na děti a mládež mohou působit i neziskové organizace. Velkým nástrojem je ale i sociální politika státu, která ovlivňuje systém vzdělávání, stabilitu rodiny, fungování policejního aparátu a další instituce, které se zabývají rizikovou mládeží. Menší dosah mají i regionální a lokální programy, které se zabývají již specifitějšími skupinami rizikové mládeže. Všechna preventivní opatření ale mohou být efektivní jen v případě, že jsou založena na kvalifikované detekci problémů, a je-li sledován jejich očekávaný vliv a neočekávané vedlejší účinky.

„Ke stanovení priorit prevence ve školách je důležité mít informace o tom, jaká je situace výskytu sociálně patologických jevů u dětí a mládeže. Informace o prevalenci sociální patologie, tedy o tom, jaký typ návykové látky či jaké další formy sociální patologie se vyskytují, v jakém věku a v jaké četnosti, se dají využít k tomu, aby se preventivní snahy mohly zaměřit na specifické věkové skupiny a specifické problémy. Problematika sociálně patologických jevů je rozsáhlá, jednotlivé jevy mají v mnoha případech vzájemné vazby. Jejich prevence vyžaduje systémový přístup, komplexnost, včasnost, vytrvalost, důslednost a pružnost“ (MŠMT, 2009).

7.1 Cíle a strategie prevence

Pokud se budeme zabývat jakýmkoliv typem prevence, vždy mají jedno společné a tím je cíl ochránit jedince před nežádoucími jevy, které ho obklopují a také snížení nárůstu negativních jevů u dětí a mládeže. S tímto cílem souvisí i potřeba vytvořit ucelený systém vzdělávání, který si každá škola vytváří sama podle vlastního uvážení cílů a strategií, jak sociálně patologickým jevům předcházet nebo zamezit jejich výskytu. Cíle a strategie najdeme v působnosti Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy ČR. „Cílem preventivního působení MŠMT je diferencované působení na níže uvedené primární a sekundární cílové skupiny. Diferencované působení je zohledňováno v opatřeních, které ministerstvo realizuje prostřednictvím svých aktivit, a to zejména v oblastech dotační politiky, metodické a koordinační činnosti a při podpoře vzdělávacích aktivit“ (MŠMT. 2009).

Ministerstvo má velký podíl na primární prevenci sociálně patologických jevů a tyto strategie po určitém období obnovuje a stanovuje. Strategie prevence sociálně patologických jevů u dětí a mládeže je zpracována například v souladu s Národním programem rozvoje vzdělávání, tzv. Bílou knihou, nebo s Akčním plánem Evropské unie v boji proti drogám. Nosným prvkem strategie je vytvoření komplexního volnočasového programu a vzájemně propojený a fungující systém všech subjektů, jež v dané oblasti působí. Strategie prevence sociálně patologických jevů předpokládá značnou spolupráci mezi těmito složkami. Cílovou skupinou, na kterou se strategie ministerstva zejména zaměřuje, jsou v první řadě děti a mládež navštěvující základní školu, protože jsou již, do určité míry přiměřené jejich věku, samostatné a odpovědné za vlastní chování a jednání.

V působnosti ministerstva se prevence prioritně zaměřuje na rizikové chování mládeže, které můžeme rozčlenit podle Národní strategie primární prevence rizikového chování dětí a mládeže pro období 2013-2018 na:

- *Interpersonální agresivní chování* - agrese, šikana, kyberšikana a další rizikové formy komunikace prostřednictvím multimedii, násilí, intolerance, antisemitismus, extremismus, rasismus a xenofobie, homofobie,
- *Delikventní chování* ve vztahu k hmotným statkům – vandalismus, krádeže, sprejství a další trestné činy a přečiny

- *Záškoláctví a neplnění školních povinností*
- *Závislostní chování - užívání všech návykových látek, netolismus, gambling*
- *Rizikové sportovní aktivity, prevence úrazů*
- *Rizikové chování v dopravě, prevence úrazů*
- *Spektrum poruch příjmu potravy*
- *Negativní působení sekt*
- *Sexuální rizikové chování*

Dalšími členy jsou také pedagogičtí pracovníci, ale i jiné specifické skupiny, jako například ředitelé škol, školní metodici prevence, školní psychologové, pracovníci pedagogicko-psychologických poraden nebo různé nestátní neziskové organizace, které se sociálně patologickými jevy dlouhodobě zabývají (MŠMT, 2009).

„Hlavním cílem Strategie prevence rizikového chování dětí a mládeže na období 2013 – 2018 je prostřednictvím efektivního systému prevence, fungujícího na základě komplexního působení všech na sebe vzájemně navazujících subjektů, minimalizovat vznik a snížit míru rizikového chování u dětí a mládeže“ (MŠMT, 2013). Obecným cílem je pak výchova k předcházení, minimalizaci či oddálení rizikových projevů chování, ke zdravému životnímu stylu, k rozvoji pozitivního sociálního chování a rozvoji psychosociálních dovedností a zvládnání zátěžových situací osobnosti jako standardní součást výchovně vzdělávacího procesu v prostředí českých škol, která by měla být zabezpečovaná kvalifikovanými a kompetentními osobami a institucemi a dále také motivace k opuštění rizikového chování, pokud ale již nastalo a ochrana před dopady rizikového chování, pokud již nastalo ve výrazné formě (MŠMT, 2013).

Empirická část

8 Úvod k empirické části

Výzkum rozšiřuje hranice lidského poznání, jde o systematickou a pečlivě naplánovanou činnost, která je vedena snahou zodpovědět výzkumné otázky a přispět k rozvoji daného oboru. Jedná se o systematické, kontrolované, empirické a kritické zkoumání hypotetických výroků o předpokládaných vztazích mezi přirozenými jevy. Vědecké bádání je uspořádané a badatelé mají kritickou důvěru ve výzkumné výsledky. Subjektivní názor je tedy kontrolován objektivní skutečností (Skutil, 2011, s. 13).

Podle Gavory (2008, s. 11) je výzkum systematický způsob řešení problémů, kterým se rozšiřují vědomostní hranice lidstva. Výzkumem se potvrzují nebo vyvracejí dosud získané poznatky nebo se získávají poznatky nové. Výzkum má tedy korekční schopnost. Potvrzení dosažených poznatků je potřebné, protože se realita mění a naše poznání jí dobíhá. Výzkum má zároveň cyklickou podobu řešení problému a konečné řešení nebude nikdy úplné, i přestože se bude vždy zdokonalovat.

Skutil (2011, s. 23) dodává, že empirický výzkum je součástí vědy a řídí se určitými pravidly a normami. Zároveň se jedná o činnost, která je zaměřená na řešení edukačních problémů. Normy jsou vymezovány vědeckou metodologií, která zabezpečuje, aby výzkum splňoval kritéria a byl věrohodný.

8.1 Cíl výzkumu

Cílem výzkumu není jen shromažďování jakýchkoliv faktů a údajů, ale získání takových údajů, které vysvětlují určitý výsek reality. Jedná se tedy o vytvoření teorie o určitém jevu. Vědecká teorie je abstraktní výrok, který shrnuje ověřený, ucelený a koherentní systém poznatků. To, že je teorie abstraktní znamená, že se netýká jen

jednoho jevu, ale více jevů v dané oblasti poznání. Výzkum má své výzkumné nástroje, tj. dotazníky, testy či pozorovací schémata (Gavora, 2010, s. 12).

Cílem diplomové práce je zjistit jaké jsou postoje a zkušenosti učitelů gymnázií a učitelů 2. stupně základních škol s vybranými formami rizikového chování u současných pubescentů.

Díličními cíli výzkumného šetření bylo zjištění a zmapování, jaké mají učitelé základních škol a gymnázií zkušenosti s preventivními programy proti vybraným formám rizikového chování u pubescentů? Dále také zjistit, jaká kázeňská opatření používají oni sami.

8.2 Základní východiska

Lze předpokládat, že zkušenosti pedagogů s vybranými sociálně patologickými jevy na základních školách či gymnáziích jsou spíše negativní než pozitivní. Na základě již uskutečněných výzkumů, dostupné literatury, ale i vlastní zkušenosti má výskyt rizikového chování na základních školách či gymnáziích tendenci spíše narůstat než klesat. Postoje současných pubescentů velmi výrazně ovlivňují média a snadná dostupnost legální drogy jako je alkohol nebo cigarety. Proto jsou tyto formy vybraného rizikového chování často zkoumány a hodnoceny jako závažné společenské jevy.

8.3 Metody tvorby a analýzy dat

K řešení výzkumného problému byl zvolen kvalitativní přístup. Podle Reichla (2009, s. 40) kvalitativní přístup obsahuje řadu různých postupů, které se snaží najít porozumění zkoumaného sociálního problému. Kvalitativním výzkumem rozumíme nenumerické šetření a interpretace sociální reality. Gavora (2010, s. 185) popisuje kvalitativní výzkum jako dlouhodobý a intenzivní proces, při kterém výzkumník zaznamenává vše, co se při výzkumu odehrává, všimá si rozdílů, pořizuje si audio nebo video záběry a nakonec zhotovuje podrobný zápis. Typickými metodami kvalitativního výzkumu může být nestrukturované pozorování, interview či narativní

metoda. Podle autora výzkumník usiluje o sblížení se se zkoumanými jednotlivci a zároveň chce proniknout do situací, ve kterých se tyto jedinci nacházejí, protože teprve pak jim může badatel porozumět a popsat je. Výzkumník, dle jeho názoru, usiluje o spřátelení respektive o sblížení se zkoumanými jednotlivci a zároveň touží proniknout do situací, ve kterých tyto jedinci jednají. Jedině potom jim může badatel porozumět a popsat. Podle Strausse a Corbinové (in Miovský, 2006, s. 16) jako rozlišující kritérium pro označení kvalitativního výzkumu chápu to, jakými metodami byla data analyzována. Vylučují tedy to, aby byl takto označen výzkum, v jehož průběhu se kvalitativně získaná data kvantifikují a statisticky zpracovávají.

Pro zjišťování potřebných dat byla zvolena metoda polostrukturovaného interview. Rozhovor neboli interview je technika hojně využívaná v řadě oborů, jako je psychologie, antropologie nebo sociální psychologie (Reichel, 2009, s. 110). Podle Miovského (s. 155) patří interview mezi nejoblíbenější metody pro získávání kvalitativních poznatků. Termínem interview označujeme takový rozhovor, který je moderovaný a prováděný s určitým cílem a účelem výzkumné studie. Interview je obvykle prováděno s jednou až třemi osobami, protože při větším počtu dochází ke vzniku skupinové dynamiky a poté hovoříme o skupinovém interview. Gavora (2010, s. 205) udává, že interview je obvykle nestrukturované, při němž není znění otázek a jejich pořadí stanovené, oproti tomu polostrukturované interview je částečně připravené. Polostrukturované interview bývá obvykle lehčí, ale výzkumník by měl nacvičit interview například s kolegy nebo rodinnými příslušníky.

Osoba, která provádí interview, bývá vždy jen jedna a je nazývána tazatelem. Jednotlivé prvky v interview se označují jako otázky. Dotazované osoby se v kvalitativním zkoumání nazývají informanti nebo informátoři. Interview se vyznačuje tím, že má výzkumník předem připravené otázky, u nichž není stanovené pořadí. Formulace pokládaných otázek může být modifikována, ale je nezbytné položit všechny otázky (Reichel, 2009, s. 110).

Výzkum byl realizován během měsíce února, konkrétně ve dnech 22. 2. 2016 do 26. 2. 2016 v prostředí blízkém pro všechny učitele, konkrétněji v jejich kancelářích a sborovnách. Všechny kanceláře a sborovny se nacházejí v prostorách škol, kde učitelé vyučují. Nejprve byli kontaktováni ředitelky obou škol. Vzhledem k přístupu a ochotě obou ředitelek mohl být výzkum realizován. V neposlední řadě

byla velmi zásadní i ochota pedagogických pracovníků, kteří s účastí ve výzkumu souhlasili. Jejich účast ve výzkumu byla dobrovolná, čemuž napomohla před samotným sběrem dat, osobní návštěva, kdy autorka práce kontaktovala všechny pedagogické pracovníky. Vzhledem k tomu, že obě tyto školy autorka navštěvovala a vybraní pedagogičtí pracovníci jí znají, byli potěšeni, že se mohou zúčastnit výzkumu pro bývalou studentku jejich školy. Při druhém setkání již probíhala realizace rozhovorů, při kterých byli nejprve seznámeni s tématem výzkumu a jeho následným využitím. Každý rozhovor byl realizován bez přítomnosti dalších zúčastněných osob.

8.3.1 Způsob zpracování dat

Získání data musíme upravovat tak, aby s nimi později bylo možné pracovat a analyzovat je. Jak uvádí Miovský (2006, s. 205) „převedení dat netextové povahy do povahy textové je prvním důležitým krokem, který se nazývá transkripce“. **Transkripce** má pro výzkum velký význam, jejím prostřednictvím je ale možné přijít o cenná data, ale také posílit interpretační bázi. Základní principem transkripce je převedení audiovizuální záznam do textové podoby. Pravidlem je, že složitost a podrobnost transkripce by měla být adekvátní výzkumnému tématu a cílům studie.

Podle Reichla (2009, s. 165) existuje několik variant transkripce, doslovná, selektivní, s komentářem, které by neměly být jen mechanické, ale měly by aplikovat určité koncepční hledisko jako je vypuštění nerelevantních pasáží.

V této diplomové práci je využita transkripce doslovná, která je pro podrobné vyhodnocení nezbytná.

Dalším postupem ve zpracování dat je **kódování**. Proces kódování stojí na začátku třídění a zpracovávání dat. Proces, v němž prvotní data, převádíme do jednotek, s nimiž dál pracujeme. V tomto procesu identifikujeme nebo přiřazujeme k jednotlivým jednotkám neboli segmentům názvy. Proces kódování není definitivní a v průběhu můžeme provádět jednotlivé úpravy vzhledem ke zjištěným skutečnostem (Miovský, 2006, s. 210).

Autorka v diplomové práci použila metodu **otevřeného kódování**, které se podle Reichla (2009, s. 167) provádí při prvních analýzách údajů. Otevřené kódování odhaluje určitá témata, třídí je, člení a kombinuje. V tomto postupu jsou zkoumány naše vlastní a cizí dohady o jevu a dochází k novým poznatkům. Data z rozhovorů autorka diplomové práce rozčlenila a označila různými barvami, pro lepší orientaci v textu.

Metoda vytváření trsů nám slouží k seskupení určitých výroků do skupin, například podle rozlišení jevů nebo jednotlivých výroků. Tyto skupiny neboli trsy vznikají na základě podobností mezi identifikovanými jednotkami. Tímto procesem vznikají obecnější kategorie, jejichž zařazení do trsu je spojováno s určitými opakujícími se znaky. Společným znakem může být například prostorový překryv, kdy ve výrociích osob vyhledáváme popis událostí, které se odehrály v určitém ohraničeném prostředí (Miovský, 2006, s. 221).

Další **metoda kontrastů a srovnávání** bývá některými autory vnímána jako nepatřičná, avšak je velmi důležitá, pokud potřebujeme odlišit některé identifikované kategorie a upozornit na rozdíly mezi nimi, přestože mají mnoho společného. Zároveň je kontrastování důležité při zdůraznění kontextuálních odlišností určitého fenoménu (Miovský, 2006, s. 223).

V přípravné fázi diplomové práce byl k vytřídění techniky proveden **předvýzkum** znalých osob, který měl ověřit srozumitelnost otázek – položek v polostrukturovaném interview. Cílem předvýzkumu bylo ověřit validitu a reliabilitu interview a poté došlo ke korekci několika otázek, které jsou nyní koncipovány vhodně a srozumitelně.

S ohledem na specifické prostředí školy bylo možné během některých rozhovorů použít nahrávací zařízení. Rozhovory byly zaznamenávány jak v audiovizuální, tak v písemné podobě, kdy byly zaznamenávány vlastní rukou autorky práce. Rozhovory nebyly časově náročné a v průměru trvaly jednu hodinu. V průběhu zapisování autorka udržovala aktivní kontakt s komunikačním partnerem, kdy se ale nestalo, že by písemné zaznamenávání nebylo rušivým elementem, které by mohlo snížit soustředěnost komunikačních partnerů. Rozhovory byly realizovány během jednoho týdne. Pořadí rozhovorů si určili učitelé sami, podle jejich volných hodin, tak aby nezasáhly do jejich výuky, přičemž před každým rozhovorem byla učitelům představena realizátorka

výzkumu. Zároveň bylo s účastníky výzkumu dojednáno, že z hlediska osobních údajů nebudou uváděna jejich jména ani příjmení. Komunikační partneři byli seznámeni i s možností předčasného ukončení rozhovorů, ale této možnosti nikdo nevyužil.

Všichni učitelé byli seznámeni s účelem výzkumu a s jeho možným využitím. Poté byly realizovány samotné rozhovory s učiteli základních škol a gymnázií v celkovém počtu 14 rozhovorů, během nichž byly využity doplňující otázky, jejichž prostřednictvím bylo možné proniknout do problematiky zkoumaného jevu hlouběji. Na otázky ochotně odpovídali všichni učitelé, což znamená, že z celkového počtu rozhovorů byly přijatelné ke zpracování všechny, což předpokládá dostatečnou reliabilitu výzkumného šetření. **Na konci průzkumu byly získané údaje převedeny do číselných dat a výsledky byly porovnány s hypotézami.**

Interview bylo vytvořeno na základě vlastní konstrukce a skládá se z 11 otázek a jedné doplňující otázky, která vyplynula z rozhovorů.

8.4 Popis a charakteristika výzkumného souboru

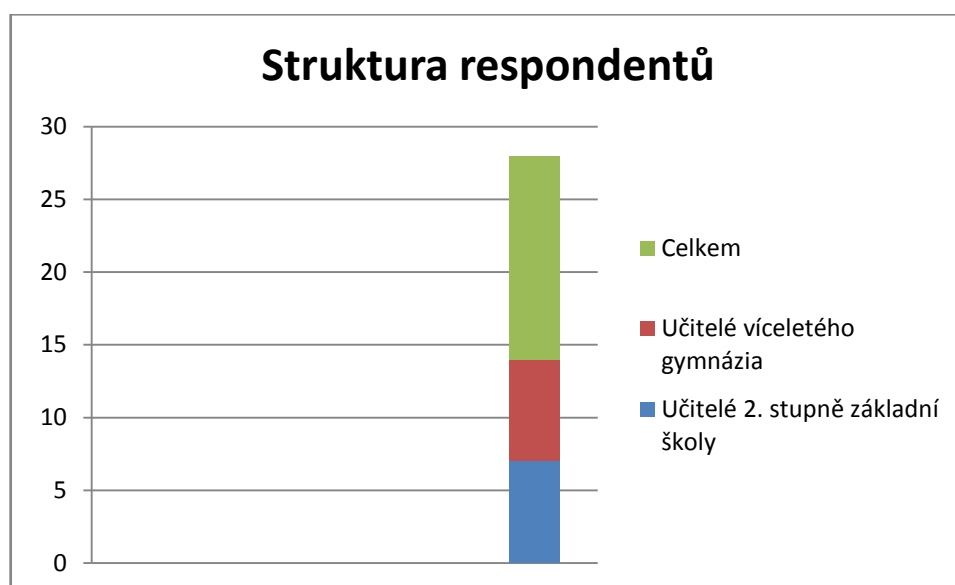
V předkládaném výzkumu tvořili základní výzkumný soubor všichni učitelé základní školy a víceletého gymnázia, konkrétně v obci s rozšířenou působností, v Brandýse nad Labem- staré Boleslavi. Personální zajištění těchto institucí je vzhledem k velikosti dostačující. V současné době je na základní škole zaměstnáno celkem 40 učitelů a na víceletém gymnáziu 37 učitelů. Velmi zásadním prvkem na obou školách je funkce výchovného poradce a metodika prevence, kteří se konkrétněji zabývají různými formami rizikového chování u dětí a mládeže.

Záměrný výzkumný soubor reprezentovalo celkem 14 pedagogických pracovníků, kteří realizují výuku v 7. třídě, neboli v sekundě víceletého gymnázia. Záměrně si autorka práce zvolila základní školu a gymnázium, protože si je vědoma, že gymnázium je v porovnání se základní školou, výběrová škola. Autorku práce zajímá, jaký je rozdíl v těchto institucích z hlediska výskytu vybraných forem rizikového chování.

Miovský (2006, s. 135) uvádí, že metoda záměrného neboli účelového výběru je nejvíce rozšířená metoda výběru, se kterou se u kvalitativního přístupu setkáváme. Záměrný výzkumný soubor, označujeme takový postup, kdy cíleně vyhledáváme účastníky podle určitých vlastností. Vybraná vlastnost je kritérium a pro výzkumné šetření tedy hledáme jen ty jednotlivce, kteří naplňují toto kritérium a jsou ochotni se zapojit.

Pro tuto diplomovou práci autorka zvolila stratifikovaný záměrný výběr, který vychází z toho, že základní soubor je možné podle kritérií rozdělit do určitých vrstev a poté z těchto vrstev můžeme vybrat zástupce. Stratifikovaný výběr využíváme tehdy, když můžeme základní soubor podle určitého kritéria rozdělit do jasně odlišitelných vrstev (Miovský, 2006, s. 137).

Cílem výzkumu nebylo sledovat názory učitelů podle pohlaví, i když je všeobecně známo, že v učitelském sboru jsou zaměstnány více ženy učitelky, nežli muži učitelé.

Graf č. 4 – Struktura respondentů (Zdroj: *Vlastní*)

Na výše uvedeném grafu můžeme vidět strukturu výzkumného souboru, který tvořili pedagogičtí pracovníci ze základní školy a víceletého gymnázia.

8.5 Etické principy výzkumu

Skutil (2011, s. 24) uvádí, že základem každého výzkumu jsou postupy a metody, které jsou kodifikovány v metodologii. Vedle těchto postupů a instrukcí existují také jiné méně známé předpoklady vědeckého výzkumu. Jedná se o etické principy, které by měl každý výzkumník znát a respektovat. Výzkum přináší řadu etických problémů, například při výzkumu nelze vždy jednoznačně odlišit hranice komunikace, je totiž velmi nesnadné posoudit, zda je určité jednání odůvodněné a má prokazatelný vztah k výzkumu a co překračuje jeho rámec, tak že dochází ke zneužití účastníka výzkumu. Etická pravidla slouží jednak k ochraně účastníků ve výzkumu, ale i k ochraně samotného výzkumníka (Miovský, 2006, s. 276).

8.5.1 Důvěryhodnost výzkumníka a střet zájmů

Jedním z nejdůležitějších a velmi podstatných etických aspektů je tzv. důvěryhodnost výzkumníka. Podle toho, jakou si výzkumník získá důvěru u účastníků výzkumu, se odvíjí celková kvalita kontaktu, přičemž nejde jen o zvýšení motivace k účasti ve výzkumu, ale také o motivaci účastníků poskytovat validní a přesné informace.

Naopak velmi podceňovaným aspektem je tzv. střet zájmů, ke kterému může ale ve výzkumu často dojít, přičemž je důležitá dostatečná reflexe celé situace a stálé vědomí role, v jaké jsme do výzkumu vstoupili. Musíme mít jasno ve vymezení rámce pro situace, v nichž můžeme být v průběhu výzkumu žádáni o pomoc nebo radu (Miovský, 2006, s. 271).

8.5.2 Souhlas s účastí ve výzkumu

Do udělení informovaného souhlasu hovoříme pouze o potencionálním účastníkovi ve výzkumu. Obecné pravidlo, že výzkum smí být proveden pouze s osobami, které k účasti na výzkumu udělili tzv. poučený neboli informovaný souhlas, nelze ve výzkumu nijak obejít. Z tohoto souhlasu musí být patrné, že

účastník rozumí povaze výzkumu a zároveň je si vědom rizik, výhod i nevýhod, které z účasti ve výzkumu plynou. Informovaný souhlas by měl být jakýmsi písemným kontraktem, kdy účastník stvrzuje svým podpisem, že byl o okolnostech výzkumu řádně informován a zároveň potvrzuje účast ve výzkumu. Získání informovaného souhlasu nemusí být při některých typech výzkumu snadné (Mioviský, 2006, s. 280).

Autor Reichel (2009, s. 178) dodává, že zkoumaná osoba by měla dostat od výzkumníka záruku, že může kdykoliv od výzkumu odstoupit, přerušit nebo ukončit. V kvalitativních přístupech, kdy nemůžeme vyloučit změnu postupu nebo cílů, je nutné žádat o souhlas znovu.

Jak již bylo uvedeno, před realizací samotného výzkumu autorka navštívila obě školy, kdy při této návštěvě seznámila potencionální účastníky s výzkumem a jeho realizací. V této diplomové práci byl tedy zachován etický princip informovaného souhlasu všech účastníků ve výzkumu.

8.5.3 Dobrovolnost účasti

S etickým principem informovaného neboli poučeného souhlasu souvisí i princip dobrovolnosti účasti ve výzkumu. Bylo by neetické, kdyby osoba byla zkoumána, pokud o tom neví nebo s tím nesouhlasí. Účast ve výzkumu je přísně dobrovolná. Nikoho nelze k účasti ve výzkumu nutit nebo na něj vytvářet nepřiměřený nátlak (Mioviský, 2006, s. 281). Jak uvádí Reichel (2009, s. 178) v případě dobrovolné účasti ve výzkumu si musí být zkoumaný jedinec vědom, že nese spoluzodpovědnost za co nejvyšší kvalitu zkoumání, tak za riziko, které tím může být vyvoláno.

8.5.4 Anonymita

V souladu s platným zákonem o ochraně osobních údajů by měl být prováděn i jakýkoliv výzkum. Účastníci výzkumu musí být ještě před jeho zahájením jasně informováni o tom, jak bude zacházeno s informacemi, které budou poskytovat,

kdo a jakým způsobem bude mít k informacím přístup. V případě osobních údajů se jedná o jakékoliv informace týkající se konkrétního, identifikovaného, žijícího jedince (Miovský, 2006, s. 282).

Podle Reichla (2009, s. 178) musí zkoumání respektovat anonymitu zkoumané osoby, jejíž identita nesmí být odhalena nikomu dalšímu. Pokud hrozí nebezpečí identifikace, musí o tom být účastník neprodleně informován, tyto údaje by pak měly být vynechány nebo pozměněny. K nechtěnému porušení tohoto etického principu by mohlo dojít v případě, že by chtěl výzkumník ve své zprávě či publikaci s dobrým úmyslem poděkovat školám, ředitelům či účastníkům za ochotu podílet se na výzkumu.

V této diplomové práci zachovala autorka anonymitu všech účastníků, nebyly uvedeny žádné místní a časové údaje. Rovněž nebyly uvedeny žádné osobní údaje, aby se zabránilo případné identifikaci.

8.6 Výzkumný problém a stanovení hypotéz

V následující kapitole je zformulován předmět zkoumání. Hlavním cílem výzkumného šetření za použití polostrukturovaného interview bylo zjistit, jaké jsou postoje a zkušenosti učitelů základních škol a učitelů víceletých gymnázií k vybraným formám rizikového chování, které jsou podrobně charakterizovány v předchozí teoretické části. Předmětem zkoumání diplomové práce bylo zjistit zkušenosti učitelů základních škol a učitelů víceletých gymnázií s vybranými formami rizikového chování.

Cílem rozhovorů s učiteli základní školy a víceletého gymnázia bylo získat odpovědi na tyto výzkumné otázky, které mají směřovat k hlavnímu cíli práce:

- **Jaké jsou postoje a názory učitelů víceletých gymnázií a učitelů 2. stupně základních škol s vybranými formami rizikového chování?**
- **Jaké mají zkušenosti učitelé víceletých gymnázií a učitelé 2. stupně základních škol s vybranými formami rizikového chování?**

Abychom získali odpovědi na tento výzkumný problém, byly pokládány učitelům základních škol a víceletých gymnázií tyto otázky:

1. S jakými sociálně-patologickými jevy se ve své praxi setkáváte?

Doplňující otázka: Domníváte se, že do této skupiny patří i netolismus? (Nelátkové závislosti jako například vysedávání dětí u počítače nebo nadměrné používání telefonu?)

2. O jakou formu šikany se jednalo?

3. Kde k šikanování docházelo?

4. Kdo byl ten, kdo ubližoval oběti?

5. Máte zkušenost s výskytem užívání alkoholu a cigaret u žáků?

6. Jak dochází ke zjištění zneužívání alkoholu a cigaret?

7. V čem vidíte největší problém s experimentováním s alkoholem a cigaretami u těchto žáků?

8. Co by měla zahrnovat prevence sociálně patologických jevů?

9. Jaké preventivní aktivity jsou na vaší škole?

10. Reagují žáci na preventivní aktivity ve škole pozitivně?

11. Jaká kázeňská opatření, při zjištění výskytu sociálně patologických jevů, provádíte konkrétně Vy?

Na základě uvedených cílů a výzkumné otázky stanoveny hypotézy. Hypotéza neboli domněnka je podmíněně pravdivý výrok mezi dvěma či více jevy o existenci nějakého faktu, procesu. Hypotéza svou formulací předjímá určitý vztah, který je možné zkoumat nebo zjišťovat. Hypotézy jsou svým způsobem pracovními nástroji teorie a tvoří jakousi pomyslnou spojnicí mezi teoretickou a empirickou částí výzkumu (Reichel, 2009, s. 271).

- **Učitelé víceletých gymnázií zaznamenávají nižší výskyt vybraných forem rizikového chování u pubescentů než učitelé 2. stupně základních škol.**
- **Učitelé 2. stupně základních škol se domnívají, že existují žáci, kteří mají větší sklon k užívání alkoholu a cigaret než učitelé o studentech víceletých gymnázií.**

8.7 Vyhodnocení a interpretace výzkumného šetření

V následující kapitole diplomové práce budou představeny odpovědi respondentů. Tato část práce je věnována analýze a interpretaci dat, které jsme získali z jednotlivých rozhovorů s učiteli základní školy a víceletého gymnázia. Při vyhodnocování odpovědí pod pojmem většina, rozumíme nadpoloviční počet respondentů. Odpovědi budou dány do souvislosti s metodikou výzkumného šetření, na jejichž základě bude zodpovězen výzkumný problém a především bude vyhodnocena platnost výše uvedených hypotéz, které jsou nepostradatelným pojítkem pro zodpovězení hlavního cíle diplomové práce.

Výzkum byl zaměřen zjišťování postojů a zkušeností učitelů s rizikovým chováním u žáků 7. tříd základní školy a 7. tříd čili sekundy víceletého gymnázia.

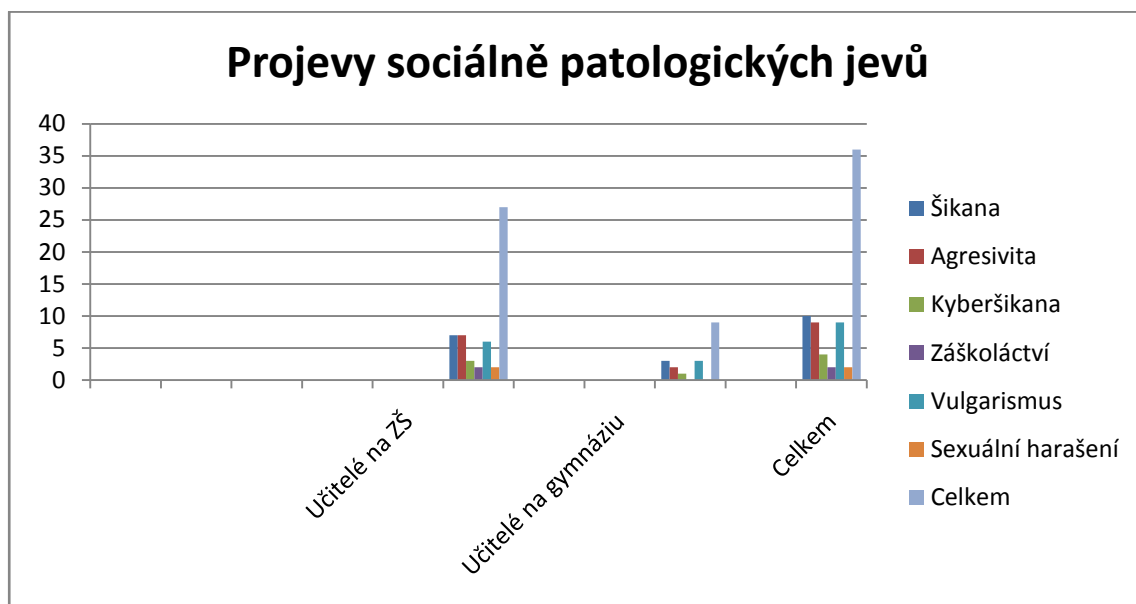
Otázka č. 1 – S jakými sociálně patologickými jevy se ve své praxi setkáváte?

Tato otázka zkoumá zkušenosti učitelů s výskytem sociálně patologických jevů na základní škole či gymnáziu. Zároveň se k této otázce váže první hypotéza, která se domnívá, že učitelé víceletých gymnázií mají menší zkušenost s výskytem rizikového chování u žáků oproti škole základní.

Většina učitelů, přesněji šest z celkového počtu sedmi respondentů, ze základní školy v této otázce dopověděla téměř shodně a to, že nejvíce se na základní škole v těchto třídách vyskytuje šikana, jako další formy rizikového chování označovali agresivita a záškoláctví, jehož prvotní výskyt pozorují už v 6. třídě. Velmi zajímavé je, že dva učitelé odpověděli, že již v tomto ročníku pozorují u žáků sexuální harašení, které v tomto věku považují za rizikové chování. *„Na této škole učím poměrně dlouho, ale to jak se děti projevovaly dříve a jak se projevují dnes, se hodně odlišuje, především v tom, že jsou děti podstatně drzejší, vulgárnější, ale také agresivnější ke svým vrstevníkům, ale i ke starším spolužákům.“* Z výpovědi učitelky základní školy vyplývá to, co potvrzují mnozí autoři (Martínek, Řičan), že rizikové chování mezi pubescenty se v určité míře vyskytovalo vždy, ale ne

v takové formě jako dnes, protože dospívající jsou v dnešní době, více agresivnější a brutálnější.

Učitelé gymnázií v této otázce také odpovídali téměř jednoznačně a označovali jako nejběžnější formu rizikového chování šikanu, ale jen ve třech případech. Ostatní učitelé uváděli, že se domnívají, že „naše děti nemají na blbosti čas a raději se věnují učení, přičemž ale nepopírám, že se u nich nemůže vyskytovat kyber šikana“.

Graf č. 5 – Projevy sociálně patologických jevů (Zdroj: Vlastní)

Z grafu nám vyplývá, že nejvíce označovaný sociálně patologický jev, se kterým se učitelé obou škol setkávají ve své praxi, je šikana, přičemž více se šikana vyskytuje na základní škole. Na druhé příčce se umístila agresivita spolu s vulgarismem, který je podle učitelů čím dál častější a na třetím místě kyberšikana, kterou dávají učitelé do souvislosti se šikanou.

Doplňující otázka – Domníváte se, že do této skupiny patří i netolismus. Nelátkové závislosti jako například vysedávání dětí u počítače nebo nadměrné používání mobilního telefonu.

Tato otázka byla položena jako doplňující, protože ani jeden z učitelů nevedl tento problém jako rizikové chování a to i přesto, že na gymnáziu učitelé

nepopírali kyber šikanu. Je zajímavé, že při položení této otázky všichni učitelé, v celkovém počtu 14, potvrdili, že zmiňovaný netolismus považují za vysoce rizikový, ale v první otázce jej neuvedli. „*Ano, používání mobilů, které mají naši žáci mnohdy dražší než my dospělý, je problém, ale s tím my nic neuděláme, to je vina rodičů, kteří jim to schvalují a mobily samozřejmě i s internetem pořizují. Když jim zakážete mobil ve škole, tak si nejeden rodič bude stěžovat, protože chce být se svou ratolestí v kontaktu.*“ zněla odpověď učitelky základní školy. Další odpovědi učitelka gymnázia uvedla: „*za vás tohle nebylo zvykem. Jenže doba se mění a děti chtějí jít s dobou a my si podle rodičů na to musíme zvykat. Při výskytu kyber šikany pak rodiče volají po zákazu mobilů, které si předtím sami odhlasovali*“, stejně jako ostatní učitelé gymnázia nesouhlasí s používáním mobilů, ale přiznávají, že tuto zvyšující se tendenci musí tolerovat.

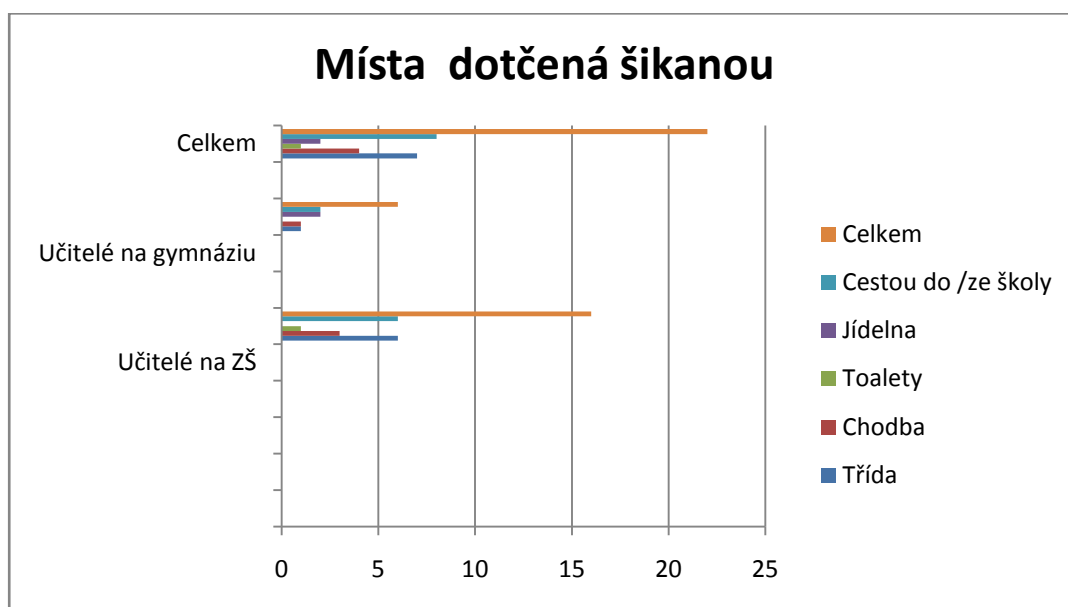
Otázka č. 2 – O jakou formu šikany se jednalo

Tato otázka reagovala na první otázku a zjišťovala, o jakou formu šikany se jedná nejvíce. Na gymnáziu spatřují učitelé problém v šikaně fyzické a zároveň uváděli, že na psychickou šikanu děti ještě naštěstí nepřišly. Opakem je základní škola, ve které se učitelé setkávají s oběma druhy šikany tedy psychickou i fyzickou. Jen jedna učitelka odpověděla: „*v těchto třídách jsem u dětí zatím nevypozorovala psychickou šikanu, která je u vyšších tříd zřetelná a promyšlená.*“

Nejvíce vyskytovanou formou šikany je šikana fyzická, která se podle dotazovaných učitelů vyskytuje nejvíce na základní škole. Autoři (Kolář, Martínek), kteří se věnují šikaně, zmiňují, že šikana přímá, kdy agresori svou oběť psychicky napadají se objevuje dříve než šikana nepřímá, která spočívá v izolaci oběti. Učitelé se při rozhovoru zamýšleli nad tím, kdy už lze škádlení mezi žáky považovat za šikanu a žádný si svou odpovědí nebyl jistý.

Otázka č. 3 – Kde k šikanování docházelo?

Následující otázka si klade za cíl zjistit, místo, které agresori využívají k šikanování nejvíce.

Graf č. 6 – Místa, kde se vyskytuje šikana (Zdroj: *Vlastní*)

Z výše uvedeného grafu vyplývá, že nejvíce se učitelé setkávají se šikanou na cestě do nebo ze školy a ve třídě, ale pouze na základních školách. Varovným místem pro základní školu je právě park, který se nachází v blízkosti školy a děti se tam před vyučováním, ale i po něm schází. *„Vzhledem k tomu, že se žáci na druhém stupni už stěhují a přechází na předměty do jiných místností, tak nejsme schopni je uhlídat během dozorů na chodbách. Proto se často stává, že se šikana objevuje právě ve třídách. Naopak jsme ale rádi za naši školní jídelnu, kterou mají pod dozorem i naše družinářky a tam se šikana téměř nevyskytuje. Velkým rizikem je pak nádraží s parkem, kde děti čekají na autobus po výuce.“*

Učitelé na gymnáziích si oproti učitelům na základní škole zase na jídelnu stěžují, protože žáci musí docházet do nedaleké jídelny, která náleží jiné základní škole a tam již dozor z gymnázia nedochází, tudíž se tam vyskytuje šikana, ale ze strany žáků, kteří gymnáziium nenavštěvují. *„Pokud se na naší škole vyskytuje*

šikana, tak je to právě na místech, kde nejsou žáci pod dozorem a to je buď po cestě do nebo ze školy nebo v jídelně, kterou my nezřizujeme. Jenže v dnešní době těžko uhlídáme děti v prostorách školy, natož venku, kde vědí, že je nevidíme. Kolikrát jsem viděla, jak si děti po cestě na oběd navzájem podráží nohy a kopou do sebe.“

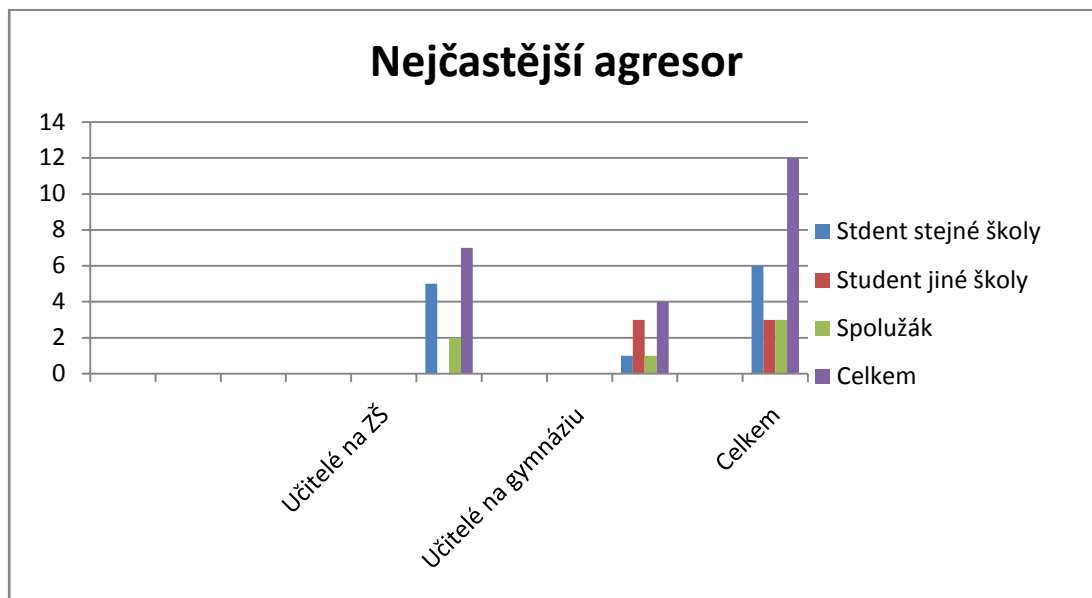
Z odpovědí učitelů vyplývá, že místem, které je šikanou nejvíce dotčené je cesta do nebo ze školy a na druhém místě se umístila třída. V obou případech se jedná o místa, kde schází dozor učitelů, kteří buď nejsou venku přítomni vůbec, nebo nedozorují o přestávkách ve třídách, ale na chodbách.

Otázka č. 4 – Kdo byl ten, kdo ubližoval oběti?

V následující otázce jsme se pokusili zjistit, kdo je nejčastějším agresorem, který ubližuje oběti. Vzhledem k předchozí otázce označují učitelé gymnázií za nejčastějšího agresora studenta jiné školy, protože se učitelé domnívají, že k šikaně nejčastěji dochází právě v jídelně, kam žáci dochází nebo při cestě do nebo ze školy, kdy žáci chodí kolem jiné školy. Učitelka z gymnázia reagovala takto: *„ před nedávnem jsem musela řešit právě šikanu ze strany staršího žáka z jiné školy, který vždy před obědem čekal před jídelnou na naše děti. Nebyl to ale jediný případ, kdy student zdejší základní školy obtěžoval právě naše žáky.“* Naopak v tomhle nevidí problém učitelé ze základní školy, která je v dostatečné vzdálenosti od ostatních škol a děti nemají šanci se s jinými dětmi potkat. O to víc si ale učitelé stěžují na spojování budov školy v jednu hromadnou, kde by v budoucnu měly být všechny třídy. V současné době jsou totiž oddělené 1. – 3. a 4. – 6. třídy, které se nachází v jiných budovách ve městě. K tomu se vyjádřila i paní učitelka ze základní školy: *„největší problém vidím v tom, že se všechny třídy postupně stěhují do jedné budovy. Žáci nižších ročníků jsou pak v kontaktu se žáky 8. a 9. tříd, kteří je chtě nechtě učí vše špatné a zakázané. A mladší děti se tomu samozřejmě neubrání.“*

Z níže uvedeného grafu nám vyplývá, že nejčastějším agresorem je student stejné školy v případě odpovědi školy základní, a student jiné školy v případě gymnázia. Ačkoliv učitelé vyjmenovali a na pomyslné příčky zařazovali agresory se kterými se v případě šikany setkali, tak pozoruhodné je, že ani jeden z učitelů

nezmínil například osobu z okolí, která je podle Martínka a Vašutové také možným nebezpečným agresorem pro pubescenty.

Graf č. 7 – Kdo nejvíce ubližuje oběti šikany (Zdroj: *Vlastní*)

Otázka č. 5 – Máte zkušenost s výskytem užívání alkoholu a cigaret u žáků?

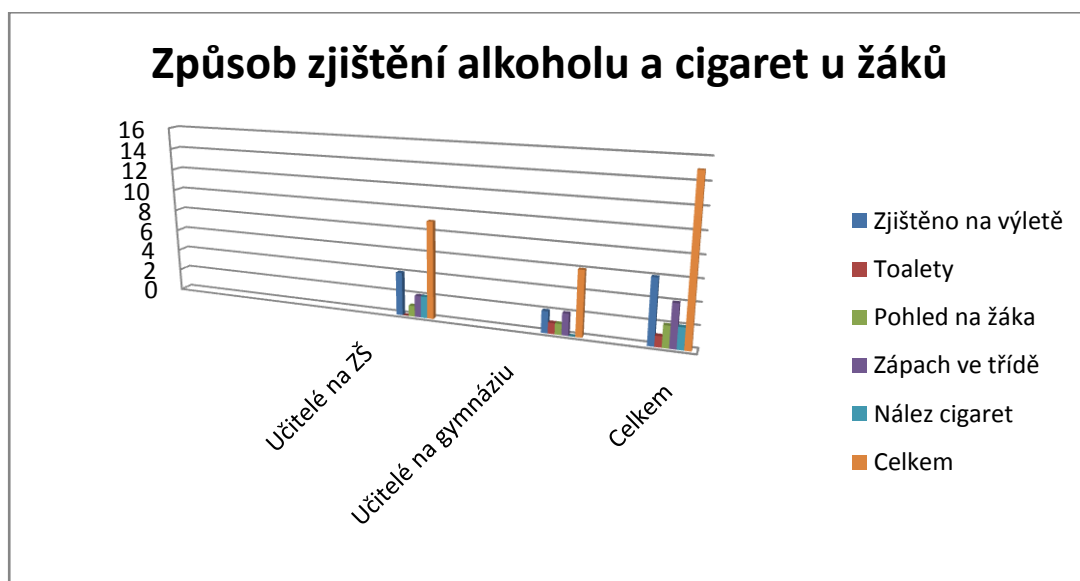
K této otázce se váže první a druhá hypotéza, přičemž druhá je stanovena takto: učitelé 2. stupně základních škol se domnívají, že existují žáci, kteří mají větší sklon k užívání alkoholu a cigaret než učitelé víceletých gymnázií. Při této otázce se nejvíce rozpovídali učitelé základní školy, kteří se shodli v tom, že už v tak brzkém věku mají jejich žáci zkušenost s užíváním alkoholu i cigaret. Pět z celkového počtu sedmi učitelů odpovědělo, že jejich žáci zkušenosti mají, ale zatím snad nejsou závislí. „Myslím si, že v mé třídě se zatím tento problém nevyskytuje a doufám, že ještě dlouho vyskytovat nebude. S dětmi o tom při občanské výuce hodně mluvíme a vůči alkoholu a drogám zatím zachovávají negativní postoj“, odpověděla učitelka základní školy. Dva učitelé pak odpovídali, že si myslí, že žáci už alkohol a cigarety zkusili.

Naopak na gymnáziu se dvě učitelky již domnívají, že u jejich žáků převládá spíše obliba v experimentování s cigaretami, které získávají od starších žáků před

budovou školy. Zkušenost s alkoholem u žáků mají pouze dva učitelé, ale zkušenosti s experimentováním a občasným zapálením si cigarety mají čtyři učitelé. „V případě alkoholu si myslím, že je na studenty ještě brzo, a navíc to nevidí ani u našich starších žáků, ale v případě cigaret si to chtějí alespoň vyzkoušet a cigaretu buď doma vezmou rodičům, nebo poprosí staršího žáka, který mu jí samozřejmě s úsměvem nabídne.“ Zbylí učitelé odpověděli, že tuto zkušenost zatím nemají.

Otázka č. 6– Jak dochází ke zjištění zneužívání alkoholu a cigaret?

V této otázce se zabýváme tím, jakým způsobem učitelé základní školy a víceletého gymnázia zjišťují užívání alkoholu a cigaret u žáků.

Graf č. 8 – Způsob zjištění alkoholu a cigaret u žáků (Zdroj: Vlastní)

Z grafu můžeme usuzovat, že větší zkušenosti se zjišťováním alkoholu a cigaret mají učitelé na základních školách. „Je to stejné jako s těmi telefony, děti chtějí být napřed a tak si musí vyzkoušet i cigarety a alkohol. Oproti předchozím ročníkům, které naši školu již opustily, nemají dnešní žáci žádný stud a když už si musí před vyučováním zapálit, tak proč ne, rovnou před budovou školy a do třídy už přichází s oděrem cigaretového kouře. Dřív se děti schovávaly alespoň v parku

a tam v pěti vykouřily jednu cigaretu, kterou doma vzaly, ale dnes už si z kapesného kupují celou krabičku, kterou my jim pak zabavíme,“ odpovídala učitelka základní školy. Na gymnáziu zase mají zkušenost se zjištěním na školních výletech, kde si žáci myslí, že je učitelé zrovna nevidí a zároveň spoléhají na to, že jim alkohol či cigarety v obchodě někdo prodá. Učitelka z gymnázia uvedla: *„už jsem měla to štěstí, že mi na výletě stačil jen pohled na žáky, kteří vypadali lehce opile, sami se mi pak přiznali, že si v kiosku koupili plechovkové pivo a jejich spolužák měl s sebou i cigarety. Ve škole si myslím, že se bojí, protože jsou pod větším dohledem. To ale neznamená, že si nezakouří i ve škole, v loňském školním roce si jeden žák zapálil na wc.“*

Otázka č. 7 – V čem vidíte největší problém s experimentováním s alkoholem a cigaretami u těchto žáků?

V této otázce jsme se pokusili zjistit, jaké problémy vidí učitelé v experimentování u žáků, kteří mají již zkušenost s užíváním alkoholu a cigaret. Většina učitelů na základní škole se vyjádřila, že největší problém spatřují v přístupu rodičů, kterým občasné experimentování nevadí a přehlíží jej. Učitelé se také domnívají, že dalším problémem je agresivní chování žáků a v neposlední řadě vznik závislosti, která s sebou přináší mnohé zdravotní problémy, které si zatím žáci neuvědomují, dokud je sami nezažijí. *„Já vidím největší problém asi v tom, že pokud máme podezření na experimentování, tak to rodičům oznamujeme na třídních schůzkách, kde se k tomu nevyjadřují negativním způsobem, ale naopak odpovídají, že oni nebyli jiní a tím pádem jim to tolik nevadí. Tito žáci už můžou, ale nemusí být problémoví, ale pokud to rodiče nechtějí řešit, vzniká pak větší pravděpodobnost závislosti“*, odpověděla učitelka základní školy. Další učitelka uvedla, že nejvíce experimentují žáci ze sociálně znevýhodněných rodin a mají k užívání sklony a mnohdy i nezájem rodičů.

Učitelé na gymnáziu se oproti základní škole naopak shodli na tom, že rodiče s nimi v případě podezření velmi dobře spolupracují a snaží se takovému chování předcházet i doma. Učitelé gymnázií naopak spatřují největší problém v prodeji alkoholu a cigaret nezletilým, na to reagovala i učitelka: *„na nižším stupni gymnázia se mi ještě nestalo, že bychom zde měli závislého žáka, ale*

experimentování se začíná objevovat čím dál častěji. Největším problémem u experimentování žáků nižších tříd je prodej nebo nabízení alkoholu a cigaret vyššími ročníky, kteří se nebojí postihu, protože jsou již zletilí a mladší žák nikdy neprozradí, kdo mu cigaretu nabídl.“ Další učitelka gymnázia vypověděla, že si nemyslí, že v tak brzkém věku je možnost, aby k experimentování měli žáci sklony.

Při porovnání odpovědí učitelů gymnázia a základní školy se na prvním místě jako největší problém umístil přístup rodičů, ale jen na základní škole, kdy naopak na gymnáziu tento problém nespátřují. Přičemž na gymnáziu je největším problémem prodej alkoholu a cigaret nezletilým žákům.

Otázka č. 8 – Co by podle Vás měla zahrnovat prevence sociálně patologických jevů?

Tato otázka se zabývala subjektivním pohledem učitelů na to, jaká by měla být prevence sociálně patologických jevů na školách. Odpovědi v následující otázce se velmi lišily, v jednom se ale učitelé obou škol shodli a to v tom, že prevence by měla být v první řadě zastoupena dostatečným počtem přednášek, které se rizikovým chováním zabývají. Na první místo zařazují všichni učitelé gymnázií přednášky a besedy, které by mohly navštívit i odborníci, na druhé místo pak adaptační pobyty, které by mohly zamezit vybraným formám rizikového chování. Na adaptační pobyty reagovala učitelka gymnázia: *„na předchozí škole, kde jsem učila dříve, se dost osvědčily 3 až 4 denní pobyty, které probíhaly vždy v nově přicházejících ročnících. Na těchto pobytech mají studenti možnost poznat se ještě před začátkem školního roku a i jejich třídní učitel se s žáky seznamuje, přičemž je může poznat blíž a předejít tak k budoucí nedůvěře na půdě školy. Studenti si pak ve skupinách více pomáhají a nemají sklon k posměchům a ponižováním mezi sebou navzájem. Myslím si, že by se tyto pobyty dostaly velké oblibě i na ostatních školách.“*

Naopak učitelé na základní škole tyto pobyty ani nezmiňují, zřejmě protože s nimi nemají zkušenosti. Na první místo všichni učitelé zařazují besedy a přednášky, které by mohla pořádat městská policie. *„Podle mě by bylo efektivní zapojit do prevence městskou policii a psychologku, která by dětem mohla vyprávět*

příběhy z praxe, které na děti velmi pozitivně působí.“ Dva učitelé se ale shodli také na tom, že prevence by měla vycházet především ze změny postojů naší společnosti, která podle nich nemá snahu jevům zamezovat a předcházet.

Otázka č. 9 – Jaké preventivní aktivity jsou na vaší škole?

Následující otázka si klade za cíl zjistit, jako konkrétní aktivity ve skutečnosti školy mají. Všichni učitelé v celkovém počtu 14 vyjmenovali pouze přednášky, které fungují jako veškerá preventivní aktivita na školách, zároveň označili tyto aktivity jako nedostačující a neúplné. Dva učitelé na gymnáziu ještě zmínili dotazníky, kterými se vedení školy snaží zjistit jaké formy rizikového chování a v jaké míře jsou na gymnáziu zastoupeny.

Učitelka základní školy ještě zavzpomínala na návštěvy psychiatrické léčebny v Praze Bohnicích, kdy žáci ve skupinách navštěvovali závislé, kteří byli hospitalizováni právě v léčebně.

Z předcházejících odpovědí učitelů můžeme usuzovat, že aktivity na obou školách v rámci prevence jsou opravdu nedostačující a dle subjektivního názoru učitelů by měli být rozšířené i o jiné aktivity nebo alespoň změnit formu přednášek a besed, které v současné době pořádají.

Otázka č. 10 – Reagují žáci na preventivní aktivity ve škole pozitivně?

V této otázce se většina učitelů v celkovém počtu dvanácti, shodla na tom, že pokud mají žáci v rámci výuky preventivní aktivity, tak na ně reagují dobře. Jedna učitelka z gymnázia stejně tak, jako jedna učitelka ze základní školy, ale odpověděli, že: *„při přednáškách žáci vyrušují“*, nebo *„při preventivních akcích se žáci navzájem povzbuzují ve vychloubání, kdo vyzkoušel více drog nebo vypil více alkoholu“*. Zazněla i odpověď, že *“ žáci tyto přednášky berou jako volnou hodinu, kdy si můžou hrát hry na telefonu a nemusí dávat pozor“*.

Z této otázky je možné usuzovat, že žáci na preventivní aktivity reagují sice pozitivně, avšak jsou i žáci, které preventivní aktivity nezajímají možná kvůli jejich neefektivnosti, kdy přednášky a jejich forma neupoutá jejich pozornost, kterou raději soustřeďují jinam.

Otázka č. 11–Jaká kázeňská opatření, při zjištění výskytu sociálně patologických jevů, provádíte konkrétně Vy?

V poslední otázce jsme se soustředili na zjištění, jaká konkrétní opatření provádí sami učitelé. Z odpovědí učitelů víceletého gymnázia vyplývá, že používají pouze dvě opatření a to, napomenutí třídního učitele a sníženou známku z chování. *„Při zjištění, že student pije alkohol nebo kouří před školou a není zletilý, navrhuji na pedagogické radě snížení známky z chování.“* Tato učitelka se vyjádřila přímo k návykovým látkám, přičemž další učitelka vypovídala k rizikovému chování obecněji: *„pokud se v mé třídě objeví student, který je vulgární, agresivní nebo experimentuje s drogami, tak automaticky uděluji důtku v podobě napomenutí třídního učitele“.*

Žádný z učitelů základní školy zatím nepoužil napomenutí třídního učitele, i když podle odpovědí je možné se domnívat, že většina učitelů toto opatření zvažuje. *„Zatím jsem nikomu nedala třídní důtku, i když si myslím, že by si to nejeden žák zasloužil“* a další zajímavou odpovědí je: *„kantoři v poslední době tolerují víc než je přípustné, ať už je to posílání zpráv nebo přímo focení během výuky, ale i kouření přímo před školou, které se objevilo v posledních pěti letech. Ve většině případů zatím snižujeme známku z chování nebo si pozveme na pohovor rodiče“.*

V současné době jsou právě kázeňská opatření pro žáky „propírána“ sdělovacími prostředky v souvislosti s narůstajícím rizikovým chováním dospívajících. Z odpovědí učitelů je množné se domnívat, že snížená známka z chování, která se umístila na prvním místě, nebo napomenutí třídního učitele je v 7. třídě dostačující a v tomto věku žáci zatím jiná kázeňská opatření nedostávají. Otázkou je, zda jsou tato opatření dostačující, protože ve vyšších ročnících jsou dle odpovědí učitelů formy rizikového chování promyšlenější a mají tendenci vzestupnou.

8.7.1 Vyhodnocení hypotéz

- **Učitelé víceletých gymnázií zaznamenávají nižší výskyt vybraných forem rizikového chování u pubescentů než učitelé 2. stupně základních škol.**

Tato hypotéza byla obsažena v otázce číslo 1 a byla doplněna otázkami č. 2 a 5, ale i doplňující otázkou. Graf č. 5 znázorňuje výskyt sociálně patologických jevů na obou školách, přičemž z grafu je zcela zřejmé, že ve větší míře se rizikové chování objevuje právě na školách základních. Z odpovědí vyplývá, že nejvíce se učitelé setkávají se šikanou, dále pak agresivitou a záškoláctvím. V dalších otázkách, jsme rozšířili první otázku a zjišťovali, o jakou formu šikany se jednalo. Podle učitelů se v těchto ročnících nejvíce objevuje šikana fyzická. Poslední otázka vztahující se k hypotéze se byla otázka č. 5, ve které jsme zjišťovali zkušenosti učitelů s výskytem užíváním alkoholu a cigaret u žáků. I v této otázce mají větší zkušenosti učitelé na základních školách než učitelé na gymnáziích.

Tato hypotéza je přijata jako platná. Hypotézu můžeme potvrdit na základě vyhodnocených a ověřených otázek v rozhovoru. Pozoruhodným zjištěním ale je, že ani jeden z učitelů by nezmínil netolismus, na který jsme se dotazovali až v doplňující otázce, přičemž všichni učitelé nadměrné užívání chytrých mobilů a tabletů vyhodnocují jako rizikové.

- **Učitelé 2. stupně základních škol se domnívají, že existují žáci, kteří mají větší sklon k užívání alkoholu a cigaret než učitelé o studentech víceletých gymnázií.**

Na základě zjištěných údajů je hypotéza přijatá jako platná. To znamená, že ačkoliv je patrný vliv vrstevníků a dospívajících na utváření postojů mládeže, rodiče mají stále větší vliv a v tomto směru ovlivňují mládež více a podle přístupu rodičů a jejich zájmu o jejich děti se pak učitelé domnívají, že jsou žáci, kteří mají větší sklon k užívání alkoholu a cigaret. Na základě výše

uvedených poznatků je ale třeba říci, že ani žáci víceletého gymnázia nezůstávají moc pozadu a s alkoholem a cigaretami také rádi experimentují. Z otázek této hypotéze nejvíce odpovídá otázka číslo 7, která předchází otázce číslo 5.

Závěr

Diplomová práce byla zaměřena na problematiku vybraných sociálně patologických jevů a jejich prevenci z pohledu pedagogů. Protože se jedná o velmi rozsáhlou problematiku v podobě rizikového chování u dnešní mládeže, nebylo možné tuto problematiku plně obsáhnout, cílem bylo zaměřit se jen na některé části vybraných forem rizikového chování. V první, teoretické části bylo důležité získat potřebné množství základních informací z dostupné literatury, které byly následně zpracovány a poté pomocí polostrukturovaného interview zjistit, jaké postoje a zkušenosti mají pedagogové na 2. stupni základní školy a na víceletém gymnáziu s vybranými formami rizikového chování.

První části práce byla věnována získaným poznatkům z literatury o problematice těchto jevů, jejich definicích, příčinám a činitelům vzniků sociálně patologických jevů. Bylo charakterizováno vývojové stádium žáka 2. stupně základní školy. V poslední kapitole se autorka práce zaměřila na prevenci sociálně patologických jevů u mládeže, přičemž největší pozornost byla věnována státu, který vytváří strategický plán prevence sociálně patologických jevů.

V empirické části se autorka práce snažila propojit teoretické poznatky a prostřednictvím polostrukturovaného interview se snažila zjistit, které formy rizikového chování z pohledu pedagogů se na 2. stupni základní školy vyskytují nejčastěji a jakým způsobem, zda je rozdíl v četnosti výskytu těchto jevů na základní škole a gymnáziu a dále také zjistit, jak rozsáhlou prevenci proti těmto jevům školy mají. Empirická část byla zaměřena na žáky 7. tříd základní školy a gymnázia, tedy žáky ze sekundy. V interview byly otázky učitelům směřovány tak, aby bylo zjištěno o vybraných formách těchto jevů co nejvíce poznatků, které pak mohly být porovnávány se zkušenostmi jednotlivých učitelů na obou školách. Z výsledků vyplynulo, že učitelé na základních školách mají větší zkušenosti s vybranými formami rizikového chování než učitelé na gymnáziích, přestože mají méně obsáhlou prevenci proti těmto jevům. Nejčastěji mají učitelé gymnázií i základních škol zkušenosti se šikanou, na pomyslném druhém místě se umístilo experimentováním s alkoholem a cigaretami. Na gymnáziích i základních školách již učitelé spatřují velký problém s nadměrným využíváním chytrých telefonů a internetu nejen ve výuce, ale i po vyučování, přičemž se dost nevěnují domácím

úkolům a školním povinnostem jako dříve. Tento problém ale označili jako rizikový až po doplňující otázce. Rovněž z práce vyplývá, že výskyt rizikového chování u mládeže podle pedagogů výrazně roste.

Podle autorčina předpokladu se rizikové chování spíše vyskytuje na základní škole než na víceletém gymnáziu, což může být ovlivněno tím, že víceleté gymnázium má ve společnosti pořád postavení tzv. „výběrové školy“, kde jsou děti více zahlcování učivem. Péče, prevence, ale i následná pomoc při výskytu rizikového chování je obecně ve společnosti na vysoké úrovni. Rady odborníků jsou v podobě příruček a individuálních konzultací v poradnách dobře dostupné nebo dohledatelné. Nezbyvá tedy než jen více s našimi dětmi komunikovat, abychom mohli případný vzniklý problém řešit ihned a ne až bude pozdě.

Rizikové chování v podobě užívání alkoholu, cigaret či nadměrného vysedávání u počítače nebo chytrých telefonů a v neposlední řadě také výskyt šikany mezi pubescenty se stává velkou výzvou pro sociální a drogovou politiku. Součástí zábavy dnešních pubescentů je právě experimentování s alkoholem a cigaretami již v útlém věku. Sdělovací prostředky navíc neustále podporují mladé lidi a zábavu s alkoholem a cigaretami jim nabízí v každodenních reklamách. Stejně tak jako chytré telefony a časté používání internetu se stalo zábavou nejen ve škole mezi vyučovacími hodinami, ale také po vyučování místo trávení volného času jiným smysluplnějším způsobem, jako například volnočasové aktivity. Možná ale tyto návyky vidí současní dospívající u nás dospělých a snaží se přebírat normy od nás. Přece jen nás dospělé napodobují již od útlého dětství, tak proč by v období pubescence měli být jiní. Experimentování je pro období pubescence obvyklé, ale mládež si bohužel vůbec neuvědomuje, že právě toto předčasné dospívání je pro ně zbytečné a není přece „kam spěchat“. Chtějí se cítit být dospělými a chtějí si dovolit dělat vše, co se jim zalíbí.

Pubescenti těžko odolávají vlivům, které na ně působí. Sdělovací prostředky, které na ně působí, mají velký vliv na utváření jejich hodnot. Každý den při cestě do školy, vidí plakáty a reklamy, které je nabádají k zábavě v podobě alkoholu či cigaret. V televizi zase téměř každý den vidí filmy s násilnou tematikou a ve škole se chtějí předvést, co se z filmů a seriálů naučili, přičemž obětí se stává většinou slabý spolužák, který byl již dříve předmětem jejich

výsměchů. Můžou to být ale i vrstevnické skupiny a party, které těmto vlivům již podlehly a snaží se na svou stranu získat i ostatní zatím „nezkažené“ kamarády.

Je potřeba dodat, že chyba není jen v naší současné mládeži, nýbrž i u nás. Při hledání příčin, proč se dnešní mládež chová více rizikovým způsobem než dříve, bychom měli začít v první řadě hlavně u nás dospělých. Pokud se podíváme kolem sebe, co vlastně my dospělí naší mládeži nabízíme v podobě nadměrného užívání alkoholu, cigaret na večírcích, ale vlastně i doma u oběda nebo přesycení trhu chytrými telefony, tablety na které děti učíme už v batolecím věku, jen abychom měli více času na jiné méně podstatné věci. V první řadě záleží především na nás, jak své děti vychováme, k jakým hodnotám je budeme vést a jakým způsobem jim vysvětlíme, že dnešní společnost je více materialisticky založená než dříve, ale není potřeba, aby takoví byli i oni. Dnešní výchova je sice možná těžší, než byla dříve, protože naši rodiče neměli k dispozici tolik „vymožeností“ než dnes.

Autorka práce zhodnotila stanovený cíl diplomové práce jako splněný. Protože ředitelky obou škol požádaly o možnost získání diplomové práce, tak výsledky výzkumu budou poskytnuty oběma školám k jejich případnému využití.

Návrh opatření

1. Větší propojení spolupráce rodičů dětí, škol a orgánu sociálně právní ochrany dětí.

Na prvním místě je třeba zmínit větší propojení spolupráce rodičů a sociálně právní ochrany se školou, kterou děti navštěvují. Autorka práce pracuje jako sociální pracovnice na oddělení sociálně právní ochrany dětí a domnívá se, že propojení spolupráce, konkrétně na Praze východ, je velmi malé. Pokud dochází sociální kurátor na školu, tak už je na prevenci rizikového chování pozdě, protože ve většině případů škola nahlašuje až plně rozvinutý problém, který není sama schopna řešit ani ve spolupráci s rodinou žáka. A v dalším případě, pokud se problém rizikového chování žáka projeví v rodině, tak málokterý rodič je ochoten, možná i z důvodu nedostatku času, se školou natož pak s orgánem sociálně právní ochrany něco řešit. Tuto bariéru ve spolupráci a komunikaci výše uvedených účastníků by mohla vyřešit novela školského zákona č. 563/2004 Sb. v platném znění, která by legislativně ukotvila pozici školního sociálního pracovníka, který by byl na školách přítomen více než pracovník oddělení sociálně právní ochrany dětí, a tudíž by mohl již prvotní znaky rizikového chování rozpoznat a řešit je ihned v začátku.

2. Znovu zavést semináře a besedy o rizikovém chování u žáků ve spolupráci s odborníky a zkušenými staršími žáky nebo vyléčenými jedinci.

Dalším návrhem, který by mohl předcházet rizikovému chování z obecného hlediska, by mohlo být znovu zavedení besed a seminářů, které by mohli vést odborníci, kteří mají s rizikovým chováním u mládeže zkušenosti, ale i žáci, kteří si nějakým problémem prošli a jsou ochotni o tom mluvit a předat zkušenosti svým mladším žákům. Na základě osobního zjištění mnohé základní školy pořádají tzv. primární protidrogovou prevenci, kterou žáci spíše berou jako „ulití se z vyučování“ a navíc se tyto prevence zabývají především pouze tvrdými drogami. Dle autorčina názoru by bylo efektivnější se zabývat aktuálními formami

rizikového chování jako je šikana, alkohol, cigarety a závislostní chování na internetu, které mají vzestupnou tendenci. Když autorka práce navštívila základní školu, tak na ní nejvíce zapůsobila osobní návštěva Bohnické psychiatrické léčebny v Praze, kdy celý den strávila se svými spolužáky ve společnosti mladých lidí, kteří právě experimentováním s cigaretami a alkoholem dospěli až ke tvrdým drogám. V současné době je i velmi populární nadměrné používání internetu a to jak na počítači, tabletu ale i chytrém telefonu. I v médiích se toto chování začíná nazývat jako závislostní, přičemž jedinec, který je z této závislosti vyléčen by svými zkušenostmi a radami obohatil a možná i více ovlivnil žáky než přednáška, kterou by sice vedl odborník, který si touto závislostí neprošel.

Seznam použitých informačních zdrojů

- BENDL, S., 2003. *Prevence a řešení šikany ve škole*. 1. vyd. Praha: ISV nakladatelství. 191 s. ISBN 80-86642-08-9.
- CARR-GREGG, M., 2010. *Puberťáci a adolescenti*. 1. vyd. Praha: portál. 200 s. ISBN 978-80-7367-662-9.
- EYRE, L., 2007. *Jak naučit děti hodnotám*. 2. vyd. Praha: Portál. 160 s. ISBN 978-80-7367-275-1.
- FISHER, S.; ŠKODA, J., 2009. *Sociální patologie. Analýza příčin a možnosti ovlivňování závažných sociálně patologických jevů*. 1. vyd. Praha: Grada. 224 s. ISBN 978-80-247-2781-3.
- FONTANA, D., 1997. *Psychologie ve školní praxi*. 1. vyd. Praha: Portál. 383 s. ISBN 80-7178-063-4.
- FÜRST, M., 1997. *Psychologie*. 1. vyd. Olomouc: Votobia. 257 s. ISBN 80-7198-199-0.
- GAVORA, P., 2010. *Úvod do pedagogického výzkumu*. Brno: Paido. 261 s. ISBN 978-80-7315-185-0.
- GIDDENS, A., 1999. *Sociologie*. 1. vydání. Praha: Argo. 595 s. ISBN 80-7203-124-4.
- HAJNÝ, M., 2001. *O rodičích, dětech a drogách*. 1. vyd. Praha: Grada. 133 s. ISBN 80-247-0135-9.
- HAVLÍK, R., 2002. *Sociologie výchovy a školy*. 1. vyd. Praha: Portál. 184 s. ISBN 80-7178-635-7.
- HAYESOVÁ, N., 2003. *Základy sociální psychologie*. 3. vyd. Praha: Portál. 165 s. ISBN 80-7178-763-9.
- HOFBAUER, B., 2004. *Děti, mládež a volný čas*. 1. vyd. Praha: Portál. 173 s. ISBN 978-80-7178-927-7.
- JEDLIČKA, R. a kol., 2004. *Děti a mládež v obtížných životních situacích*. 1. vyd. Praha: Themis. 478 s. ISBN 80-7312-038-0.
- JEDLIČKA, R., 2011. *Výchovné problémy s žáky z pohledu hlubinné psychologie*. 1. vyd. Praha: Portál. 248 s. ISBN 978-80-7367-788-6.
- KOLÁŘ, M., 2011. *Nová cesta k léčbě šikany*. 1. vyd. Praha: Portál. 336 s. ISBN 978-80-7367-871-5.

- KOLÁŘ, M., 1997. *Skrytý svět šikanování*. 1. vyd. Praha: Portál. 128 s. ISBN 80-7178-123-1.
- KRAUS, B.; POLÁČKOVÁ, V., 2001. *Člověk, prostředí, výchova*. Brno: Paido. 199 s. ISBN 80-7315-004-2.
- KŮHN, F., 2001. *Od návyku k závislosti*. 1. vyd. Praha: Ikar. 141 s. ISBN 80-7202-950-9.
- LANGMEIER, J.; KREJČÍŘOVÁ, D., 1998. *Vývojová psychologie*. 3. přeprac. a doplněné vyd. Praha: Grada. 343 s. ISBN 80-7169-195-X.
- MACEK, P., 2003. *Adolescence*. 2. upr. vyd. Praha: Portál. 143 s. ISBN 80-7178-747-7.
- MARHOUNOVÁ, J., 1995. *Alkoholici, fetišáci a gambleři*. 1. vyd. Praha: Empatie. 110 s. ISBN 80-901618-9-8.
- MARHOUNOVÁ, J., 1996. *Dospívání*. 1. vyd. Praha: Empatie. 154 s. ISBN 80-901618-7-1.
- MARTÍNEK, Z., 2009. *Agresivita a kriminalita mládeže*. 1. vyd. Praha: Grada. 152 s. ISBN 978-80-247-2310-5.
- MEČÍŘ, J., 1990. *Zneužívání alkoholu a nealkoholových drog u mládeže*. 1. vyd. 160 s. Praha: Avicenum.
- MELGOSSA, J.; POSSE, R., 2003. *Umění výchovy dítěte*. Praha: Advent-Orion. 195 s. ISBN 80-7172-613-3.
- MIOVSKÝ, M., 2006. *Kvalitativní přístup a metody v psychologickém výzkumu*. 1. vyd. Praha: Grada. 332 s. ISBN 978-80-247-1362-4.
- MÜHLPACHR, P., 2002. *Sociální patologie*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita. 102 s. ISBN 80-210-2511-5.
- NAVRÁTIL, S., MATTIOLI, J., 2011. *Problémové chování dětí a mládeže. Jak mu předcházet a jak ho eliminovat*. 1. vyd. Praha: Grada. 120 s. ISBN 978-80-247-3672-3.
- NEŠPOR, K.; CSÉMY, L., 2003. *Alkohol, drogy a vaše děti. Jak problémům předcházet, jak je rozpoznávat, jak je zvládat*. 5. revid. vyd. Praha: Sportpropag. 104 s.
- NEŠPOR, K., 2003. *Návykové chování a závislost : současné poznatky a perspektivy léčby*. 2. upr. vyd. Praha: Portál. 151 s. ISBN 80-7178-831-7.
- NEŠPOR, K., 2001. *Vaše děti a návykové látky*. 1. vyd. Praha: Portál. 157 s. ISBN 80-7178-515-6.

- POKORNÝ, V.; TELCOVÁ, J.; TOMKO, A., 2002. *Patologické závislosti*. 1. vyd. Brno: Ústav psychologického poradenství a diagnostiky. 194 s. ISBN 80-86568-02-4.
- POSPÍŠILOVÁ, H., 2010. *Mládež, hodnoty a volný čas*. 1. vyd. Olomouc: Hanex. 272 s. ISBN 978-80-7409-036-3.
- PÖTHE, P., 1999. *Dítě v ohrožení*. 2. upr. vyd. Praha: G plus G. 186 s. ISBN 80-86103-21-8.
- REICHEL, J., 2009. *Kapitoly metodologie sociálních výzkumů*. 1. vyd. Praha: Grada. 192 s. ISBN 978-80-247-3006-6.
- ROGGE, J-U., 2000. *Děti potřebují hranice*. 2. vyd. Praha: Portál. 136 s. ISBN 80-7178-418-4.
- ŘÍČAN, P., 1995. *Agresivita a šikana mezi dětmi. Jak dát dětem ve škole pocit bezpečí*. 1. vyd. Praha: Portál. 95 s. ISBN 80-7178-049-9.
- ŘÍČAN, P., 2010. *Jak na šikanu*. 1. vyd. Praha: Grada. 160 s. ISBN 978-80-247-2991-6.
- SAK, P., 2000. *Proměny české mládeže*. 1. vyd. Praha: Petrklíč. 291 s. ISBN 80-7229-042-8.
- SEMRÁD, J.; JURÁČKOVÁ, I.; ŠÍMA, V., 2007. *Průvodce sociální pedagogikou v kontextu pedagogických věd*. Hradec Králové: Gaudeamus. 122 s. ISBN 978-80-7041-8897-0.
- SKUTIL, M., 2011. *Základy pedagogicko-psychologického výzkumu*. 1. vyd. Praha: Portál. 254 s. ISBN 978-80-7367-778-7.
- SOCHŮREK, J., 2009. *Úvod do sociální patologie*. 1. vyd. Liberec: Technická univerzita v Liberci. 186 s. ISBN 978-80-7372-448-1.
- SOVINOVÁ, H., CSÉMY, L., 2014. *Užívání alkoholu a tabáku v České republice*. 1. vyd. Praha : Státní zdravotní ústav. 80 s. ISBN 978-80-7071-335-8.
- VÁGNEROVÁ, M., 2004. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. 3. rozš. vyd. Praha: Portál. 870 s. ISBN 80-7178-802-3.
- VÁGNEROVÁ, M., 2005. *Vývojová psychologie I. – dětství a dospívání*. 1. vyd. Praha: Karolinum. 467 s. ISBN 80-246-0956-8.
- VAŠUTOVÁ, M., a kol., 2005. *Pedagogické a psychologické problémy dětství a dospívání*. 1. vyd. Ostrava: Ostravská univerzita. 280 s. ISBN 80-7042-691-8.
- VYKOPALOVÁ, H., 2002. *Sociálně patologické jevy v současné společnosti*. 1. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci. 154 s. ISBN 80-244-0337-4.

VÝROST, J.; SLAMĚNÍK, I., 1997. *Sociální psychologie*. 1. vyd. Praha: ISV-nakladatelství. 453 s. ISBN 80-85866-20-X.

Jiné zdroje:

Kolektiv autorů SANANIM, 2007. *Drogy: otázky a odpovědi*. 1. vyd. Praha: Portál. 198 s. ISBN 978-80-7367-223-2.

MLČOCH, Zbyněk, 2011. Spotřeba alkoholu v ČR dlouhodobě stoupá. In: *Alkoholik* [online]. 5. 2. 2011 [vid. 7. 1. 2016]. Dostupné z: http://www.alkoholik.cz/zavislost/clanky_a_statistiky/spotreba_alkoholu_v_cr_dlouhodobe_stoupa.html

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ, MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY, 2013. Národní strategie primární prevence rizikového chování dětí a mládeže na období 2013-2018. In: *MŠMT* [online]. 2013 [vid. 16. 1. 2016]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/file/28077>

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ, MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY, 2009. Strategie prevence sociálně patologických jevů u dětí a mládeže v působnosti resortu školství, mládeže a tělovýchovy na období 2009-2012. In: *MŠMT* [online]. 2009 [vid. 20. 1. 2016]. Dostupné z: <http://www.msmt.cz/file/20270?file=20270&lang=1>

STIBOROVÁ, Zdeňka. *Alkohol jako sociálně patologický jev u pubescentů*. Liberec, 2013. Bakalářská práce. Technická univerzita v Liberci. Katedra sociálních studií a speciální pedagogiky.

ÚŘAD VLÁDY ČESKÉ REPUBLIKY, 2004. Užívání alkoholu mezi mládeží – výsledky studie ESPAD. In: *Drogy-info* [online]. 11. 2. 2004 [vid. 12. 12. 2015]. Dostupné z: http://www.drogy-info.cz/index.php/info/legalni_drogy/alkohol/uzivani_alkoholu_mezi_mladezi_vysledky_studie_espad

Seznam příloh

Příloha A — Kvalitativní polostrukturované interview

Polostrukurované interview

Technická univerzita v Liberci

Interview pro diplomovou práci na téma: Vybrané sociálně- patologické jevy u pubescentů a jejich prevence z pohledu pedagogů

Dobrý den,

jsem studentkou posledního ročníku Technické univerzity v Liberci. Toto interview bude použito jako podklad pro zpracování méj diplomové práce, která zkoumá vybrané sociálně patologické jevy u dětí na základní škole/gymnáziu. Prosím vás o co největší upřímnost při odpovídání na otázky, Vaše odpovědi budou sloužit pouze pro mě. Předem Vám moc děkuji

1. S jakými sociálně-patologickými jevy se ve své praxi setkáváte?

Doplňující otázka: Domníváte se, že do této skupiny patří i netolismus? (Nelátkové závislosti jako například vysedávání dětí u počítače nebo nadměrné používání telefonu?)

2. Setkal/a jste se s nějakou formou šikany za dobu svého působení ve školství – o jakou formu šikany se jednalo? (Fyzická, psychická nebo oba druhy)

3. Kde k šikanování docházelo? (třída, chodba, toalety, jídelna, cestou do/ze školy)

4. Kdo byl ten, kdo ubližoval oběti?

5. Máte zkušenost s výskytem užívání alkoholu a cigaret u žáků?

6. Jak dochází ke zjištění zneužívání alkoholu a cigaret?

7. V čem vidíte největší problém s experimentováním s alkoholem a cigaretami u těchto žáků?

8. Co by měla zahrnovat prevence sociálně patologických jevů?

9. Jaké preventivní aktivity jsou na vaší škole?

10. Reagují žáci na preventivní aktivity ve škole pozitivně?

11. Jaká kázeňská opatření, při zjištění výskytu sociálně patologických jevů, provádíte konkrétně Vy?